

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 20 (663)

LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGOJE

XVI LMS SUVAŽIAVIMAS

LMS XVI suvažiavime. Dvi kadencijas sąjungai pirmininkavęs prof. dr. Jonas Jasaitis ir naujasis LMS pirmininkas, VU prof. dr. Dalius Serafinas. M. Medineckienės nuotr.

Lapkričio 20 d. įvyko Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) ataskaitinis rinkiminis suvažiavimas. Dėl pandemijos šį renginį teko organizuoti nuotoliniu būdu. LMS taryba nuoširdžiai dėkoja Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai, sudariusiai galimybę suvažiavimą moderuoti iš ministerijos Kolegijos salės. Nuotolinis renginio organizavimas leido dalyvauti gana gausiam dalyvių ne tik iš didžiųjų miestų, bet ir iš kitų Lietuvos

vietovių būriui. Prisijungė ir mokslininkai, dirbantys įvairiose užsienio valstybėse.

LMS suvažiavimą pasveikino švietimo, mokslo ir sporto viceministras akad. Valdemaras Razumas, Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Romas Baronas, išeivijoje dirbančius mokslininkus telkiančios asociacijos „Futura Scientia“ ir Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos atstovai, kunigas, prof. dr. Kęstutis Ralys (VDU). Sveikinimą atsiun-

tė ir buvęs ilgametis JAV lietuvių bendruomenės vicepirmininkas mokslo reikalams dr. Stasys Bačkaitis, dabar atstovaujantis JAV lietuvių inžinierių ir architektų sąjungai. Jis rašė: „Linkiu vertingo pasikeitimo mintimis ir glaudaus bendradarbiavimo. Mes didžiuojamės jūsų darbais ir pasiekimais bei įnašu į Lietuvos gerovės klestėjimą.“

Suvažiavimo dalyviai iš klausė LMS pirmininko bei Finansinės priežiūros komisijos ataskaitas ir jas patvirtino. Mandatų komisija konstatavo, kad suvažiavimo dalyvių skaičius viršijo pagal LMS statutą numatytą kvorumą, todėl suvažiavimas turi visus sąjungos narių įgaliojimus. Suvažiavimui buvo pristatytas į naująją LMS tarybą rekomenduojamų narių sąrašas, kurį pasiūlė iki šiol dirbusi taryba, remdamasi šių metų lapkričio 11 d. įvykusio posėdžio nutarimu.

Į naująją tarybą išrinkti 25 LMS nariai. Pagal LMS statuto III skirsnio 18 punktą, į tarybą įeina LMS skyrių pirmininkai: doc. dr. Aušra Kynienė (Fizikos ir astronomijos skyrius, VU), prof. dr. Juozas Padgurskas (Tribologija, VDU), dr. Vaida Šeirienė (Gamtos tyrimų centras, GEO) ir prof. dr. Diana Cibulskienė, neseniai perėmusi „Salduvės“ skyriaus pirmininko pareigas iš ilgamečio vadovo prof. habil. dr. Vaclovo Tričio. Suvažiavime į tarybą taip pat išrinkti šie LMS nariai: prof. dr. Dalius Serafinas (VU), dr. Milena Medineckienė (VGTU), laikraščio „Mokslo Lietuva“ vyriausiasis redaktorius dr. Jonas Jasaitis, doc. dr. Andrius Puksas (MRU),

■ Nukelta į 2 p.

Akademikas Adolfas Laimutis Telksnys

ŠIAME NUMERYJE

Naujuoju Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininku išrinktas VU prof. Dalius Serafinas ● 1, 2 p.

VGTU absolventas – Aviacijos bazės vadas ● 1, 2 p.

Asociacija „Futura Scientia“ vienija išeivijos mokslininkus ● 2, 4 p.

Ar visuomenė žino apie Lietuvos mokslininkus? ● 3 p.

Tęsiame diskusiją apie 5G ryšį: medikų pranešimai ● 5 p.

Aukštojo mokslo istorija: pagrindinė kunigų seminarija ● 6 p.

Klaipėdos universitete tiriama aplinkosauginio pėdsako metodika ● 7 p.

Mokslo ir kultūros renginiai ● 8 p.

Baigiame pasakojimą apie dr. Vytautą Pocių ● 9 p.

Mokslininkų pasaulyje kuriama ir poezija ● 10 p.

Ar galime sustabdyti svetimžodžių srautą ar bent jį sumažinti? ● 10, 12 p.

Italų profesoriaus Guido Michelini dovanos ir pamokos Lietuvai ● 12 p.

LIETUVOS KARIUOMENĖS DIENAI

Pagrindinė vado užduotis – komandos formavimas Pokalbis su VGTU absolventu

Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės Šiauliuose vadas – Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) Antano Gustaičio aviacijos instituto absolventas, aviacijos inžinierius-lakūnas pulkininkas leitenantas Antanas Matutis. Nuo pat vaikystės svajojęs pilotuoti orlaivį, savo svajonę jis įgyvendino su kaupu. A. Matutis papasakojo, kad jo srityje reikia ypač didelio atsparumo stresui, lojalumo savo šaliai ir duotai priesaikai.

– **Kaip susidomėjote šia sritimi?**

– Tai buvo vaikystės svajonė, nors neaukau aeroklube ir nuo mažens nebuvau prie orlaivių. Niekas iš giminaičių nebuvo susijęs su aviacija. Gimiau ir užaugau Šiaulių rajone, kur karinių orlaivių danguje buvo apstu. Nors tuo metu orlaiviai nebuvo paženklin

dvigubu kryžiumi, bet vaikui buvo smagu juos stebėti danguje. Pasvajodavau, kad norėčiau pilotuoti būtent tokį orlaivį. Tačiau apie mokslus kažkur tuometėje Sovietų Sąjungoje, toli nuo namų tėvai nenorėjo girdėti. Ilgą laiką atrodė, kad tai ir liks tik vaikiška svajonė. Nelabai tikėjau svajonės išsipildymu, kol, prieš pat baigdamas vidurinę mokyklą, sužinojau, kad VGTU Antano Gustaičio aviacijos institutas pradeda mokyti orlaivių pilotavimo. Gavęs brandos atestatą, pateikiau prašymą studijuoti.

– **Kokia buvo pati „pradžią pradžia“?**

– 1999 metais baigęs studijas ir įgijęs komercinės aviacijos piloto licenciją bei inžinieriaus-lakūno specialybę, turėjau keletą galimybių: likti Vilniaus Gedimino technikos

universiteto AGAI pilotu instruktoriumi, pradėti tarnybą Karinėse oro pajėgose arba imtis darbų ant žemės, kažkur arčiau aviacijos ir laukti progos pakliūti į civilinės aviacijos pilotų būrį. Nesunku atspėti, ką pasirinkau.

■ Nukelta į 2 p.

SVEIKINIMAS

Lietuvos mokslininkų sąjunga sveikina akademiką, profesorių habilituotą daktarą, triskart Lietuvos mokslo premijos laureatą Adolfą Laimutį Telksnį jubiliejaus – 90-ojo gimtadienio – proga. Jūsų išradimai ir įžvalgos atvėrė pasauliui naujus mokslo ir technikos horizontus ■

Pagrindinė vado užduotis – komandos formavimas

Pokalbis su VGTU absolventu

■ Atkelta iš 1 p.

Prieš pradėdamas tarnybą Karinėse oro pajėgose, galvojau apie transporto aviacijos piloto kelią, tačiau tuo metu labai trūko sraigtasparnių lakūnų. Tai buvo vienintelė galimybė tapti karinės aviacijos lakūnu. 1999 metais prieš pat Kalėdas pirmą kartą stovėjau rikiuotėje Šiauliuose, pirmojoje Aviacijos bazėje.

Karjeros pradžia buvo labai įdomi, nes reikėjo naujų pilotavimo įgūdžių. Tuo metu AGAI neruošė sraigtasparnių pilotų, todėl sraigtasparnio valdymo meno teko išmokyti jau pradėjus tarnybą. O dar ir pirmasis sraigtasparnis buvo Mi-8T – daug sudėtingesnis, didesnis, inertiškesnis nei „Cessna“, kuriuo skraidėme studijuodami. Kadangi sraigtasparniai jau vykdė paieškos ir gelbėjimo darbus virš Baltijos jūros, buvau atrinktas ir pradėtas ruošti išgyvenimo jūroje instruktoriumi. Tai buvo dar viena nauja patirtis.

– Prieš trejus metus tapote Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės Šiauliuose vadu. Už ką esate atsakingas?

– Aviacijos bazė yra karinis aerodromas, veikiantis 24 valandas per parą, turintis daug įvairių tarnybų. Šios tarnybos užtikrina kilimo ir tūpimo takų priežiūrą, orlaivių aprūpinimą degalais, jų pakrovimą ir iškrovimą, krovinių pakavimą, navigacinių įrenginių ir ryšio sistemų priežiūrą. Kita dalis yra užduočių vykdymas kariniais or-

laiviais – karių ir krovinių transportavimas, VIP klientų skraidinimas, vykdoma paieška ir gelbėjimas bei daugelis kitų karinių užduočių. Tam reikalinga kasdienė orlaivių priežiūra. Taigi visa tai yra Aviacijos bazei skirtos užduotys, o vadas atsako už jų vykdymą. Vienas žmogus negali būti visų dalykų žinovas, todėl šiame darbe reikia komandos. Ją sudaro skirtingų padalinių ir skyrių vadai, kurie teikia informaciją sprendimui priimti, kad būtų išspręsti kylantys iššūkiai ir pagerinta kasdienė veikla. Vado pagrindinė užduotis – geros komandos formavimas ir procesų valdymas. Be to, esu didesnės komandos – Karinių oro pajėgų vado komandos – narys. Be išvardytų užduočių, yra dar viena. Aš vis dar lakūnas ir šiek tiek skraidau, dalyvauju įvairiuose mokymuose, kad palaikytų turimą kvalifikaciją, vykdyčiau treniruočių ir karinius skrydžius su kitais sraigtasparnių lakūnais.

– Kas labiausiai motyvuoja darbe?

– Kasdienės veiklos įvairovė ir pasiekti rezultatai. Dažniausiai kiekviena diena yra kitokia. Aviacijos bazė keičiasi, prisijungia naujas personalas, skirtingos pratybos kasdienybę paverčia labai įvairia, darbe nėra jokios monotonijos. Vienintelė monotonią – mano parašas ant įsakymų. Dar džiugu, kai gali su komanda pasiekti iškeltus tikslus, atlikti prasmingus darbus, tokius kaip žmogaus gyvybės gelbėjimas, vykdant paiešką ir gelbėjimą, donoro organų gaben-

mas, gaisrų gesinimas sraigtasparniais. Treniruodamasis įvairiose pratybose, pamatai savo stiprybes ir daug ko išmoksti. Tik taip gali stiprėti ir būti geriau pasiruošęs savo šalies gynybai.

– Kokių išbandymų pasitaiko kasdienėje darbo aplinkoje?

– Pasitaiko įvairių techninių gedimų, projektų vėlavimų, kurie nelabai priklauso nuo Aviacijos bazės personalo, tačiau turi įtakos kitiems projektams. Tenka visa tai suderinti. Nelengva sukurti naujas procedūras nenumatytiems atvejams. Vėliau tokios procedūros tobulinamos ir, iškilus sunkumams, vykdomos jau kaip standartinės. Labai svarbus veiksnys – pasitikėjimas komanda. Nepalikdamas laisvės jai veikti, gali prarasti labai daug ir vienas nespėsi visko sužiūrėti. Todėl reikia nubrėžti aiškias atsakomybės ribas, formuluoti tikslus, paskirstyti išteklis ir leisti savarankiškai veikti.

– Kokių savybių reikia žmogui, dirbančiam šioje srityje?

– Tikriausiai reikia visko po truputį. Kai kas, matyt, duota gamtos, kai kurias savybes išsiugdžiau tarnyboje. Kartais reikia gebėti aukoti savo asmeninius ir šeimos interesus, teikiant pirmenybę tarnybai.

– Kokius pokyčius pastebite per pastaruosius kelerius metus Karinėse oro pajėgose?

– Karinės oro pajėgos, kaip ir visa Lietuvos kariuomenė, tampa vis modernesnės.

Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės vadas Antanas Matutis. Antano Gedrimo nuotr.

Įsigyjame naujų ginkluotės sistemų, ryšių ir valdymo įrangos, tobuliname infrastruktūrą. Taip tampame pajėgesni bendradarbiauti su sąjungininkais ir savarankiškai ginti savo kraštą, padėti žmonėms nelaimių metu.

– Kokių išbandymų sukėlė COVID-19 pandemija?

– Vertinant riziką ir stabdant viruso plitimą, buvo taikoma daugelis tų pačių priemonių, kaip ir civiliniame sektoriuje. Sumažintas pratybų dydis arba jos perkeltos į kitą laikotarpį. Dirbti tenka su tomis pačiomis komandomis, vengiant nereikalingų kontaktų tarp skirtingų komandų. Pasielstinę algoritmai galės būti panaudoti bet kada ateityje. *Pokalbį spaudai parengė VGTU Viešosios komunikacijos direktijos Ryšių su visuomene projektų vadovė Neda Černiauskaitė* ■

IŠEIVIJOS MOKSLININKAI – LIETUVAI

Po pasaulį pasklidusius lietuvių mokslininkus telkianti asociacija siekia prisidėti, tobulinant mūsų valstybės mokslo sistemą

Agnė Grinevičiūtė

Supažindiname su pasaulio lietuvių mokslininkus vienijančia asociacija „Futura Scientia“, jos istorija, tikslais, veiklos gairėmis, pasiekimais, indėliu į Lietuvos mokslo sistemos tobulinimą. Mintimis apie tai dalijasi keletas šios asociacijos narių.

Organizacijos ištakos siekia Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo pradžią

Nors asociacija „Futura Scientia“ įsteigta Vilniuje 2009 m. sausį, tačiau jos užuomazgų galima atrasti gerokai anksčiau. Dortmundo technologijos universiteto (Vokietija) profesorės Liudvikos Leišytės teigimu, sumanymą telkti Lietuvos mokslininkus, rašančius disertacijas užsienyje ir norinčius prisidėti prie mokslo pažangos Lietuvoje, galima pastebėti dar 2002 m. virtualiame neformaliame Užsienio lietuvių mokslininkų forume. „Bigelow“ (JAV) vandenynų mokslo laboratorijos vienos ląstelės genomikos centro direktorius prof. dr. Ramūnas Stepanauskas priduria, kad asociacijos ištakos gali būti siejamos ir su iniciatyvomis, kurių ėmėsi Lietuvos studentai, išvykę studijuoti į užsienį iškart po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. „Viena tokių iniciatyvų buvo Arno Palaimos suburta Vilniaus universiteto Biologų užsienyje draugija, veikusi 1996–2001 metais. Ji tuomečiam Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetui padėjo apsirūpinti moks-

Asociacijos „Futura Scientia“ valdybos pirmininkė prof. Liudvika Leišytė

line literatūra ir duomenų bazėmis. Džiugu, kad nuo to laiko Lietuvos mokslo sistema subrendo tiek, kad tokios elementarios pagalbos poreikis dabar atrodo jau tik kaip tolima praeitis“, – sako prof. R. Stepanauskas.

Tvirtą pagrindą asociacijai kurtis padėjo du svarbūs įvykiai. Fizinių ir technologijos mokslų centro vyriausiasis mokslo darbuotojas dr. Svajus Asadauskas pasakoja, kad 2002 m. JAV lietuviai pradėjo ruošti XII mokslo ir kūrybos simpoziumui, kuris turėjo po metų vykti Čikagoje. Šio simpo-

ziumo Chemijos-biologijos sekcijos nariai Daumantas Matulis, Mindaugas Račkaitis ir S. Asadauskas užmezgė ryšius su keliasdešimčia JAV ir kitose pasaulio valstybėse mokslinius tyrimus vykdančių lietuvių. Buvo surinktos aukos prof. Dobilo Kirvelio kelionei į Čikagą. „Šio simpoziumo Chemijos-biologijos sekcijoje 2003 m. pranešimus skaitė keliolika JAV dirbančių lietuvių mokslininkų. Po šio renginio ryšiai elektroniniu paštu buvo palaikomi su daugiau nei šimtu iš Lietuvos išvykusių mokslininkų. Dalis jų susitiko ir 2004 metais „Pittcon“ konferencijoje. Tuomet buvo nuspręsta priimti dr. Ramūno Valioko siūlymą naudotis Užsienio lietuvių mokslininkų forumo internetine platforma“, – prisimena dr. S. Asadauskas.

Taigi būsimos asociacijos branduolys

susiformavo 2002-aisiais, kaip Mokslo ir kūrybos simpoziumo padalinys. 2004 m., pradėjus naudoti Užsienio lietuvių mokslininkų forumo virtualią infrastruktūrą, jis faktiškai tapo atskira organizacija. Iki 2009 m. nusistovėjo veiklos reglamentas, ir šis forumas virto asociacija „Futura Scientia“. Jos įkūrimo iniciatyvinę grupę sudarė nariai, keletą metų aktyviai dalyvavę, telkdamie išieivijos akademinę bendruomenę, siekiančią atnaujinti ir plėtoti Lietuvos mokslinių tyrimų ir technologijų sektorių.

Radikalūs pokyčiai ne visada pageidaujami

Savo misija „Futura Scientia“ laiko Lietuvos mokslo sistemos modernizavimą ir

■ Nukelta į 4 p.

XVI LMS SUVAŽIAVIMAS

■ Atkelta iš 1 p.

VRK), prof. dr. Vygintas Gontis (VU, FTMC), prof. dr. Bronislovas Kaulakys (VU), prof. dr. (HP) Alvydas Balezientis ir prof. dr. Andrius Stasiukynas (MRU), prof. dr. Jadvyga Kerienė ir doc. dr. Zita Migonienė, Lietuvos mokslo tarybos atstovė doc. dr. Reda Cimmerman bei Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos atstovės – Salomėja Vanagienė ir Dovilė Kurpytė. LMS Tarybos sekretoriaumi patvirtintas Emilis Urba (FTMC).

Aptariant naujosios tarybos narių kan-

didatūras, į tarybą taip pat išrinkta doc. dr. Dalia Rudytė (Šiaulių universitetas), VU profesoriai – Albinas Bagdonas, Dobilas Kirvelis ir Leonidas Sakalauskas, prof. habil. dr. Vincas Būda (Gamtos tyrimų centras) ir prof. dr. Kęstutis Ralys (VDU). Lietuvos mokslininkų sąjungoje šiuo metu yra per pusšėsto šimto registruotų narių. Suvažiavime buvo priimti dar 6 nauji nariai. Naujuoju LMS pirmininku išrinktas VU prof. Dalius Serafinas. Artimiausioje tarybos posėdyje jos nariai pasiskirstys kuruojamas veiklos sritis. *(Tęsinys – kitame numeryje)* ■

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Valstybės darnios raidos kūrimas

3. Mokslas ir visuomenė

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Lapkričio 20-ąją įvyko Lietuvos mokslininkų sąjungos XVI suvažiavimas. Dėl pandemijos šis, kas dveji metai organizuojamas, akademinės bendruomenės susibūrimas šiemet vyko nuotoliniu būdu. Buvo šiek tiek nerimo, kad, neturint gyvo kontakto, nebus platesnės diskusijos apie sąjungos dabartinę veiklą ir jos perspektyvas. Tačiau šie nuogastavimai nepasitvirtino. Nuotolinis dalyvavimas turi ne tik trūkumų, bet ir rimtų privalumų. Pirmosios karantino bangos pamokos jau gana neblogai išmoktos, techninių trikdžių tikimybė – gerokai sumažėjusi. Norint dalyvauti suvažiavime, nereikia niekur važiuoti. Naliko kliūčių dalyvauti ir atokesnių miestų – Klaipėdos ir Šiaulių – atstovams, patogiau prisijungti ir kauniečiams. Todėl galima išvengti ryškaus sostinės atstovų dominavimo. Tarp suvažiavimo dalyvių išvydome ir išeivijoje dirbančius mokslininkus.

Tačiau šios kūrybinės sąjungos, vienijančios daugiau kaip pusšesto šimto narių, neeilinio renginio neišvydo Lietuvos televizijos „kanalų“ žiūrovai, neišgirdo „lrt radijo“ (t. y. „radijo“ radijo) klausytojai. Tos dienos pavakary „lnk“, kaip ir įprasta, pranešinėjo apie girtų, atsiprašant, vairuotojų sukeltus autoįvykius, įvairiose kompanijose kilusias muštynes, o „bėgančiose eilutėse“, kaip visada, buvo skelbiama apie įtariamų asmenų sulaikymą. Jose buvo vis kartojama apie šturpinančius pandemijos aukų skaičius, o iš ekranų sklido atsitiktinių praeivių samprotavimai apie tai, kad tas „kovidas“ ne toks jau ir baisus, arba kad kaukes dėvėti gal ir nebūtina. Net ir reportažuose iš ligoninių ir mokslo laboratorijų vyravo ta pati „kovido“ tema, tarsi be jos jau ir nebėra apie ką kalbėti. Šmėkščiojo jau „n“ kartų rodyti tų pačių reanimacijos palatų ir į ligonių priėmimo skyrius sukančių greitosios pagalbos automobilių vaizdai.

Jokiu būdu nesiruošiamo menkinti pandemijos pavojaus ar informacijos apie ją sklaidos. Tačiau ar viešosios erdvės užpildytojams nekilo noras paklausti savęs, kodėl tos informacijos poveikis drastiškai sumažėjo, kodėl, ją išgirdus, kyla noras perjungti kanalą arba prasukti lyg vokiškos dantų pastos reklamą arba siužetą apie apkūnų žmogelių, bandanti užsisiegti neapdairiai nusipirktus per mažus baltinius? Kodėl mūsų viešosios erdvės užpildytojai taip nekenčia savos valstybės, kad joje mato tik apgaulę, korupciją ir niekšybes? Juk bet kokia epidemija turi ne tik pradžią, bet ir pabaigą, o gyvenimas nesusideda vien iš baimių, „kad tik ko nors neat-sitiktų“. Bet kurias negandas galima įveikti tik savidrausme ir naujais mokslo sprendimais.

Ne kartą kalbėdamas su studentais, teiraudavausi, ar jie žino apie savo dėstytojų mokslinę veiklą, ar skaitė jų knygas ir straipsnius. Kodėl, net rengdami baigiamuosius diplominius darbus, jie cituoja tik tolimų valstybių autorius? Ar mato mokslininkų tarp savo universiteto dėstytojų? Ar patys dėstytojai pasidalina mintimis apie savo naujausius tyrimus? Atsakymai būdavo dažniausiai tie patys, liudijantys, kad mokslinė veikla net paskutinių kursų studentams atrodo kaip kažkas labai tolima, vykstanti kažkokiose nepažintose erdvėse. Antai baigia žmogus universitetą, pasirašo diplomų apskaitos dokumentuose, taip ir nesusimąstęs, kaip kuriamas mokslas. Nors, žinoma, yra ir malonių išimčių. Tačiau kodėl jos – tik išimtys?

Man vis daugiau nerimo kelia socialinių mokslų raida Lietuvoje. Jeigu techninių sričių tyrimų raida plėtojama maždaug tomis pačiomis kryptimis, tai visuomenės raidos procesai skirtingose valstybėse dažnai būna net sunkiai palyginami. Valstybėse, kurių teritorija vos prieš keletą dešimtmečių priklausė vadinamajam „socialistiniam lageriui“, daugelis socialinių procesų vyksta visiškai skirtingai, nei Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje, Graikijoje ar Prancūzijoje. Tų valstybių gyventojus supa visiškai skirtinga socialinė aplinka. Jiems būdingas labai skirtingas, nei, pavyzdžiui, Lietuvoje, valstybės svarbos supratimas. Ir jokia globalizacija šių skirtumų per trumpą laiką nepanaikins. Jokios socialinės reformos net per porą dešimtmečių šių skirtumų neišdildys. Tos pačios rekomendacijos, kurios gali gana efektyviai veikti vienoje valstybėje,

dažnai pasirodo net nepritaikomos mūsų visuomenėje. Jų pritaikymo galimybes labiausiai lemia elgsenos modeliai, šeimos ir bendruomenės tradicijos.

Per kelis dešimtmečius, jei nieko tragiško neįvyks, šie skirtumai sumažės, tačiau visiškai neišnyks. Bet ir tokių permainų poveikis Graikijoje ir Slovakijoje, Lietuvoje ir Serbijoje bus gana skirtingas. Primityvūs bandymai viską suvienodinti gali duoti tokių poveikį, kurio ilgai teks gailėtis ir nuo kurio teks labai sunkiai gydytis. Kodėl siūlymai „užmiršti praeitį“ gali būti labai pavojingi ne tik Lietuvai, Lenkijai ar Vengrijai, bet ir Prancūzijai ar Danijai? Ką darytų prancūzai ar danai, jeigu jų šalyse būtų panaudoti Holodomoro metodai, XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje pritaikyti Ukrainoje? Bet apie tai neretai nieko nežino ne tik tų valstybių moksleiviai, bet ir jų vadovai.

Gal jau ne vienas susimąstė, kodėl pasaulyje taip skirtingai vertinami istoriniai procesai, kodėl tos pačios sąvokos visiškai skirtingai suprantamos ne tik Lietuvoje ir Rusijoje, bet ir Švedijoje ir Norvegijoje. Kodėl tuos pačius reiškinius skirtingai vertiname, pavyzdžiui, Lietuvoje ir Prancūzijoje? Kodėl vis agresyvesnė Kinijos ekspansija ar tariamai „tik ekonominiai“ V. Putino pasiūlymai nesukelia nerimo daugelio Vakarų Europos valstybių vadovams, juo labiau – jų visuomenės lyderiams? Gal čia slypi ir milžiniška Lietuvos istorikų, politologų ir sociologų (ir ne tik jų) kaltė, kad Vakarų Europoje apie tai nežinoma? Ar mes patys įvykdėme savo pareigą pasauliui – išsamiai supažindinti, kas buvo (ir yra) komunistinio režimo nusikaltimai? Tik, prašau, nepulkite įrodinėti, kad tai niekada nebepasikartos arba kad kiekvienas turi teisę savaip vertinti. Bet koks vertinimas turi būti pagrįstas ne primityviomis emocijomis (patinka – nepatinka, simpatiška – nesimpatiška ir pan.), bet žiniomis, išsamia nepaneigiamų faktų analize. Todėl suprantama, kodėl režimai, susiję su šturpių nusikaltimų ir genocido apraiškomis, taip stengiasi šiuos faktus nuslėpti arba iškreipti.

Prieš keletą metų tyrėme, kokia tematika nagrinėjama šeimose, tėvų ir vaikų pokalbiuose, kaip jaunosios kartos ugdyme dalyvauja seneliai, tarp kurių yra ne tik seniai į pensininkų sluoksnį įsiliejusių, bet ir dar gana aktyviai ekonominėje ir socialinėje veikloje dalyvaujančių asmenų. Tyrimai atskleidė grėsmingą vaizdą, liudijantį apie trūkinę-jančius skirtingų kartų santykius, gana prastą, neveiksmingą gyvenimiškos patirties perdavimą jaunimui. Pasikalbama apie pinigus ir ligas, tėvai pasidomi studijų rezultatais, tačiau daug kur jau susižavėta tariamu kartų savarankiškumu ir neva ribotomis galimybėmis pasinaudoti vyresnių kartų patirtimi sparčiai besikeičiančioje dabartinėje aplinkoje. Tik labai pavieniai atvejai liudijo apie iš vyresniųjų įgytą istorinę patirtį. Jau net nebestebina, kai, kalbant apie mūsų valstybės nepriklausomybės atkūrimą, tenka išgirsti ir tokių auditorijos klausimą: „O nuo ko mes buvome priklausomi?“ Gana dažnai studentų auditorija nesugeba suvokti, kaip formavosi Sąjūdis, kaip atsirado sava valstybės sienų apsauga, kaip po 1990-ųjų kūrėsi Lietuvos universitetai.

O ar ne pačių mokslininkų pareiga supažindinti visuomenę su savo moksline veikla? Dar taip neseniai turėjome žurnalus „Mokslas ir gyvenimas“ ir „Mokslas ir technika“, keliolika šakinių periodinių leidinių, skirtų ne tik mokslininkams, bet ir plačiajai visuomenei. Šiandien visa tai – tik graudžius prisiminimus kelianti praeitis. Bet ar tikrai viską reikėjo uždaryti? Argi niekam mūsų valstybėje nerūpi, kokiomis temomis diskutuoja mūsų visuomenė, kuo remdamasi ji daro išvadas apie tariamai labai blogą mūsų švietimo sistemos būklę, kai bet kokios diletantų šnekos apie švietimo reformų būtinybę priimamos be jokio gilesnio susidomėjimo, ką siūlo asmenys, pliaušiantys apie reformas ir jas suvokiantys tik kaip mokyklų stambinimą? Kas apskaičiavo, kiek per šiuos stambinimus švietimo sistema prarado pastatų ir jų infrastruktūros, kiek išmėtyta jų inventoriaus, ir kaip visa tai reikės atkurti, kai gyventojų skaičius vėl pradės augti? Pagaliau, ar daugelis gebėtų išsamiai paaiškinti, kas yra bendrasis ugdymas, kas ta gerovės valstybė? ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Pritarta Ingridos Šimonytės kandidatūrai į Ministro Pirmininko pareigas. Už tai numatantį Seimo nutarimą (projektas Nr. XIVP-26) balsavo 62 Seimo nariai, prieš – 10, susilaikė 41 parlamentaras. Pretendentė į Ministro Pirmininko pareigas I. Šimonytė patikino, kad Prezidentui patvirtinus ministrų kandidatūras, ji tikrai bus asmeniškai atsakinga už kiekvieną žmogų, kuris bus patvirtintas. „Mes esame koalicijoje sutarę, kad jeigu iškilus kokiam nors šešėliui, tarkime, kas nors iš kabineto nuspręstų nepasitraukti, tuomet, matyt, jau tektų pagal tokią logiką pasitraukti man pačiai. Tai taip, aš esu pasirengusi tą atsakomybę prisiimti“, – tvirtino kandidatė.

Respublikos Prezidentas išreiškė įsitikinimą, kad kandidatė į Ministrus Pirmininkus mato valstybei tenkančius iššūkius ir kartu su komanda yra pasirengusi spręsti kylančias problemas. Remiantis Seimo statutu, Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo turi pristatyti Seimui savo sudarytą ir Respublikos Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikti svarstyti šios Vyriausybės programą.

Patvirtinta Seniūnų sueigos sudėtis. Už tai vieningai balsavo 120 Seimo narių. Seniūnų sueigoje dirbs: Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė, Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas Jurgis Razma, Seimo Pirmininko pavaduotojas Andrius Mazuronis, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos seniūno pirmoji pavaduotoja Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, frakcijos nariai Edmundas Pupinis, Paulė Kuzmickienė, Aistė Gedvilienė ir Andrius Vyšniauskas, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos frakcijos seniūnas Ramūnas Karbauskis, frakcijos seniūno pirmasis pavaduotojas Jonas Jarutis ir frakcijos seniūno pavaduotoja Guoda Burokienė, Liberalų sąjūdžio frakcijos narys Andrius Bagdonas, Laisvės frakcijos seniūnė Ieva Pakarklytė, Darbo partijos frakcijos seniūnas Vigilijus Jukna, Lietuvos socialdemokratų partijos frakcijos seniūnas Algirdas Sysas, Mišrios Seimo narių grupės seniūnė Rita Tamašunienė.

Pagrindinis Seniūnų sueigos uždavinys – svarstyti Seimo sesijos darbų programas bei posėdžių darbotvarkes ir pritarti joms, derinti Seimo komitetų ir frakcijų darbo organizavimo klausimus, teikti sprendimų šiais klausimais projektus Seimui bei valdybai, taip pat patarimus Seimo Pirmininkui. Seniūnų sueiga derina siūlymus dėl pagrindinio ir papildomo komitetų įstatymo projektui svarstyti paskyrimo bei dėl preliminaros įstatymo projekto svarstymo Seimo posėdyje datos paskyrimo, išklauso komitetų pirmininkų ir frakcijų seniūnų pasiūlymus dėl komitetų arba frakcijų tarpusavio ryšių ir teikia pasiūlymus Seimui arba valdybai ir kt.

Lenkijos Prezidento vizitas. Lietuvoje su darbo vizitu viešintis Lenkijos Respublikos Prezidentas Andrzejus Duda (Andrzej Duda) lapkričio 18 d. pasveikino naujai išrinktą Seimą ir visą Lietuvos tautą Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto 500-ųjų gimimo metinių proga. Seimo posėdyje kalbėjęs A. Duda per istorines Lietuvos ir Lenkijos sąsajas pažvelgė į šių dienų aktualijas. Pasak kaimyninės valstybės vadovo, nors tai – istoriniai laikai, Liublino unijoje galima įžvelgti Europos Sąjungos pradininkę: „Mes, lenkai, lietuviai, savo budrumu, atsakingumu, vizijomis sukūrėme šį suvienytą organizmą, mūsų bendrą sėkmę į Lenkijos ir Lietuvos sąjungą su bendru Seimu, su bendru vadovu, su bendra užsienio politika, bet išlaikydami dvi atskiras valstybes.“

Lenkijos Prezidentas Andrzejus Duda Lietuvos Respublikos Seime. Olgos Pošaškovos nuotr.

Po pasaulį pasklidusius lietuvių mokslininkus telkianti asociacija siekia prisidėti, tobulinant mūsų valstybės mokslo sistemą

■ Atkelta iš 2 p.

mūsų valstybės įtvirtinimą tarp sėkmingiausių pasaulio ekonomikų. Asociacija vienija tarptautinę patirtį sukaupusius, Lietuvos mokslo premijomis bei užsienio lietuviams skiriamomis mokslo premijomis ir kitais tarptautinių bei nacionalinių mokslo bei verslo organizacijų apdovanojimais įvertintus akademinės bendruomenės atstovus. Remiasi geriausia užsienio valstybių praktika.

Kiti tikslai apima: mokslo ir mokslinių tyrimų, Lietuvos mokslo ir technologijų pasiekimų populiarinimą; Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos būklės stebėseną, ekspertizų vykdymą, būtinų reformų inicijavimą ir palaikymą; Lietuvoje ir užsienyje dirbančių lietuvių mokslininkų ryšių stiprinimą ir išeivijos mokslininkų reintegraciją Lietuvoje. Pastaraisiais metais asociacija susitelkė į mokslo administravimo problemas ir siekia mažinti šios sistemos biurokratiją.

Asociacijos „Futura Scientia“ nariai diskusijose dalyvauja, bendradarbiaudami su atitinkamomis ministerijomis ir mokslo institucijomis, veikdami per įvairias komisijas ir darbo grupes bei pasisakydami viešojoje erdvėje. Kaip pastebi Golvėjaus nacionalinio Airijos universiteto (angl. *National University of Ireland Galway*) fizikas dr. Darius Čeburnis, asociacijos veikla yra visuomeninė. Nė vienas narys už tai negauna jokio atlygio. Didžiausia problema yra tai, kad „Futura Scientia“ narių nuomonė nėra itin pageidaujama Lietuvoje dėl neretai siūlomų radikalių pokyčių. „Valstybės tarnautojai jais nesuinteresuoti, nes integruoti mūsų pasiūlymus į programines iniciatyvas reikštų nemažai papildomo darbo, o mokslininkų bendruomenei tai sukeltų papildomų išbandymų. Todėl esame priversti savo nuomonę reikšti žiniasklaidoje“, – teigia D. Čeburnis.

Prof. R. Stepanausko teigimu, studijuodami ir dirbdami Vakarų Europoje, JAV ir kitose pasaulio šalyse, asociacijos nariai sukaupė daug patirties, kuri galėtų svariai prisidėti prie Lietuvos mokslo sistemos pažangos, tad norėtųsi, kad ja dažniau ir noriau naudotųsi Švietimo, mokslo ir sporto, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, Vyriausybės strateginės analizės centras bei Lietuvos mokslo taryba.

Asociacija siekia strateginių ir kokybinių pokyčių

Tikrųjų „Futura Scientia“ narių, mokančių nario mokesčių, skaičius siekia per 20, tačiau išeivijoje dirbančių ir asociacijos veikloje dalyvaujančių mokslininkų ratas socialiniuose tinkluose yra kelis kartus didesnis. Fizinių ir technologijos mokslų cen-

Asociacijos valdybos posėdyje. Asociacijos archyvo nuotr.

tro vyriausioji mokslo darbuotoja prof. dr. R. Pauliukaitė pabrėžia, kad asociacija nėra didelė, nes, norint tapti jos nariu, neužtenka tik būti padirbus ar pasimokius užsienyje. Kandidatai turi domėtis Lietuvos mokslo politika, siūlyti pokyčius ir tam negailėti jėgų bei laiko. Būtina gauti ir dabartinių narių rekomendaciją. Asociacijos valdybą sudaro penki nariai, renkami kasmet.

Šiai organizacijai priklausančios mokslininkai pasisako apie visas su mokslu susijusias aktualijas. Anot prof. dr. R. Pauliukaitės, tai apima mokslo konkursinio finansavimo optimizavimą, talentų pritraukimą, biurokratijos mažinimą, mokslinės produkcijos publikavimą, mokslininkų sąžiningumą ir etiką. Dažniausiai „Futura Scientia“ nariai savo pasiūlymus lygina su užsienyje taikoma praktika, aptardami, kaip reikėtų keisti esamą sistemą Lietuvoje.

„Prieš keletą metų net teko dalyvauti teismuose, liudijant apie mūsų asociacijos atliktą plagiatą faktą įvertinimą. Tos veiklos turinys sukrėtė, nes teko patirti, kad tai buvo įsisenėjusi mokslo visuomenės yda. Esame įsitikinę, kad drąsus pilietinės ir visuomeninės pozicijos viešinimas duoda rezultatų ilguoju laikotarpiu, nors trumpuoju dažnai atrodo, kad visos mūsų pastangos atsimuša į sieną“, – komentuoja dr. D. Čeburnis.

Reikšmingiausi pasiekimai

Asociacijos nariai pirmiausia išskiria dvi tarptautines konferencijas: 2010 m. (organizavo R. Valiokas, L. Leišytė ir D. Misiūnas)

ir 2013 m. (organizavo D. Čeburnis, R. Valiokas, R. Pauliukaitė ir R. Aldonytė). Ne mažiau svarbi ir „50 profesorių programa“, kuria siekiama pritraukti bent pusimintį profesorių iš geriausių pasaulio universitetų. Šią idėją prieš devynerius metus iškėlė vienas asociacijos įkūrėjų R. Valiokas. Kelerius metus šis sumanymas nesulaukė palaikymo, tačiau palaipsniui ir mokslo administratoriai suvokė, kad tai yra vienas efektyviausių būdų spartinti mokslo pažangą Lietuvoje. 2016 m. ši idėja įtraukta į konkursą „30 idėjų Lietuvai“. Kitais metais Lietuvos mokslo taryba pradėjo „protų pritraukimo“ programą, kuri iš esmės atitiko „50 profesorių programos“ koncepciją, tačiau dėl biurokratinių trikdžių jos vykdymas buvo paralyžuotas.

Dr. S. Asadausko teigimu, vienu didžiausių Užsienio lietuvių mokslininkų forumo ir „Futura Scientia“ nuopelnų reikėtų laikyti konkursinio finansavimo įsigalėjimą mūsų šalies mokslo politikoje: „Nuolatinė mūsų kritika šią sistemą praskaidrino. Institucinio skirstymo principai pasidarė aiškesni, nors jie galėtų būti ir dar efektyvesni. Po truputį kelią skinasi dar viena mūsų koncepcija – tiesiogiai finansuoti ES programose slenkstinių įvertinimą viršijusias paraiškas, kurioms neužteko numatyto biudžeto.“ Prof. R. Stepanauskas papildė, kad vienas svarbesnių organizacijos pasiekimų, nors ir sunkiai išmatuojamas, buvo skaidrinti mokslo slėnių Saulėtekyje kūrimą.

Neseniai darbą pradėjo naujasis Seimas, laukia Vyriausybės kaita. Savo lūkesčius

būsime valdantieji siekia išsakyti ir „Futura Scientia“. Pasak dr. D. Čeburnio, asociacija gali pateikti vertingų patarimų, kaip pasiekti, kad valdžios sprendimai turėtų ilgalaikį poveikį. Asociacijos valdybos pirmininkė prof. L. Leišytė tikisi, kad bus atsižvelgta į narių pasiūlymus biurokratijai mažinti, išlaikytas konkursinio finansavimo tęstinumas ir stabilumas.

„Mokslas yra viena svarbiausių valstybės investicijų į šalies gerovę, bet kol kas jis nesulaukia pakankamo dėmesio nei pagal finansavimo lygį, nei pagal valdymo kokybę“, – pastebi prof. R. Stepanauskas. Kauno technologijos universiteto profesorius Dainius Martuzevičius pritaria sakydamas, kad lėšų naudojimo efektyvumas aukštojo mokslo sektoriuje yra nepopuliari tema, tačiau ją reikia spręsti: „Aukštųjų mokyklų sujungimai yra formalūs ir nespėndžia valdymo efektyvumo klausimų. Nors buvo sudaryta daug darbo grupių, o jų rekomendacijos aiškiai nurodė, kuria linkme turi būti optimizuojama aukštojo mokslo sistema, reformai įgyvendinti pritrūko politinės valios. Kol ši reforma nebus įgyvendinta, Lietuvos pažanga liks labai lėta. Nebus sukurta palanki terpė dirbti ir konkuruoti pasaulinio lygio mokslininkams. Mūsų idėjos ateičiai nesikeičia, tačiau keičiasi pasiūlymų formos. Būtina suprasti, kad šias problemas reikia nuolat iš naujo priminti, nes niekas nesikeičia, jei kritika išsakoma tik vieną kartą. Kaip sakoma, mušti būgną reikia nuolatos.“

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

Andžejus Duda pabrėžė Lenkijos ir Lietuvos bendradarbiavimo gynybos srityje svarbą, dėkojo už Lietuvos Vyriausybės sprendimą įsitraukti į Trijų jūrų iniciatyvos fondą. Pasak Lenkijos Respublikos Prezidento, tai – svarbus sprendimas, atspindintis bendrą siekį kuo geriausiai išnaudoti regiono ekonominį potencialą. Jis esą taip pat liudija apie tai, kad

tiek Lietuva, tiek Lenkija turi sumanymų, kaip nugalėti ekonomines krizes, kurias sukėlė pandemija.

Patvirtinta Seimo valdyba. Seimo valdyba sudaroma iš Seimo Pirmininko, jo pavaduotojų ir Seimo opozicijos lyderio. Seimo valdybos nariais išrinkti: Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen, pirmasis Seimo Pirmininko pavaduotojas Jurgis Razma ir Seimo Pirmininko pavaduotojas

Andrius Mazuronis. Pagrindinis Seimo valdybos uždavinys – spręsti organizacinius Seimo darbo klausimus ir teikti patarimus Seimo Pirmininkui. Seimo valdyba tvirtina ir teikia Finansų ministerijai Seimo kanceliarijos programų ir išlaidų sąmatų projektus; svarsto ir siunčia į komandiruotes Seimo narius; tvirtina komandiruočių ataskaitas; šaukia nenumatytus Seimo posėdžius; tvirtina Seimo sesijos posėdžius

grafiką; nustato, kokioms institucijoms ar asmenims pagrindinis komitetas privalo nusiųsti įstatymo projektą išvadoms gauti; sudaro darbo grupes įstatymų projektams rengti ir Seimo bei valdybos pavedimams vykdyti; tvirtina Seimo kanceliarijos struktūrą, padeda organizuoti bendrą komitetų darbą tais klausimais, kurie priklauso kelių komitetų kompetencijai, ir kt.

Elektromagnetinės bangos ir reprodukcinė sistema

Aušra Blažėnienė

Žmogaus organizmas yra begalinis ląstelių tinklas. Tiek mikro-, tiek makropasaulis veikia pagal tuos pačius fizikos ir chemijos dėsnius. Vis daugiau mokslinių darbų atliekama, tiriant elektromagnetinio lauko poveikį ląstelėms. Net dirbant su kamieninėmis ląstelėmis, galima pastebėti, kaip, manipuliuojant tam tikru elektromagnetinio lauko dažniu, galima priversti vystytis tik tam tikros grupės kamieninės ląstelės. Vis dažniau mokslas gauna įrodymų apie elektromagnetinių bangų sukeltą vibracijų poveikį žmogaus organizmui.

Elektromagnetiniai laukai mus supa kasdien, visur ir visada. Tačiau jų išsibalsavimas ar tikslingas išbalansavimas gali

padaryti negrįžtamos žalos tiek žmogaus organizmui, tiek visai biosistemai. Žmogaus reprodukcinę sistemą, kaip ir visas kitas organizmo sistemas, veikia elektromagnetinio lauko dažnių svyravimai. Reprodukcinėje medicinoje pastebėta, kad labiausiai spinduliuotė veikia hormonų balansą ir lytinių ląstelių vystymosi procesą, tiesiogiai sukeldama oksidacinį stresą ir taip išbalansuodama metabolizmo procesus ląstelėse. Taip sukelia savaiminę ląstelių apoptozę, sutrinkdama testosterono ir estrogeno gamybą.

Yra įrodymų, kad pažeidžiamos lytinių ląstelių mitochondrijos, todėl bus pažeista ir lytinių ląstelių DNR. Sutrinka tokie procesai, kaip spermatogenezė, stebima sumažėjusi spermatozoidų koncentracija, jų judrumas ir gyvybingumas. Ypač padidėja DNR fragmentacija, išsivysto lėtiniai skėlidžių, prostatos uždegiminiai procesai, kurie lemia tam tikrų ligų išsivystymą vėlesniame amžiuje. Moters organizme sutrinka folikulogenezė, blogėja kiaušialąsčių kokybė, gali išsivystyti endometriozė. Visa tai tiesiogiai paveikia ir embriogenezės procesus. Elektromagnetinių bangų paveiktoms ląstelėms sunkiau apvaisinti, o apvaisintiems embrionams sunkiau implantuotis. Galima didesnė persileidimų ir negimdyvinių nėštumų tikimybė, didėja apsigimimų rizika, daroma tiesioginė žala natūraliam vaisingumo ciklui. *Autorė yra klinikinė embriologė-andrologė* ■

Kardiologo pastebėjimai

Prof. Alfonsas Vainoras

Aukšto dažnio elektromagnetinė spinduliuotė sąveikauja su gyvąja gamta keliais fraktaliniais lygmenimis, pradedant proteinų lygmeniu ir einant iki organizmo ar net socialinio lygmens. Šiai sąveikai nagrinėti skirta daug mokslinių darbų,

paskelbtų žurnaluose su *IF Web of Science*, pripažintų pasauliniu mastu. Galime rasti straipsnių, kuriuose kalbama apie tai, kad šis poveikis yra nereikšmingas ir nesukelia pastebimų pakitimų, tačiau daugybė kitų šaltinių liudija apie žalingą spinduliuotės poveikį. Į jų argumentaciją dera atkreipti ypatingą dėmesį, nes joje objektyviai nurodomos galimos grėsmės, į kurias žmonija privalo atsižvelgti, norėdama išvengti katastrofiškų pasekmių. Vertinimai, kad tokie poveikiai yra minimalūs, neturėtų nuraminti mūsų visuomenės. Tam prieštarauja ir pasaulyje žinomi garbingi žmonės, todėl neatsižvelgti į jų nuomonę neturime jokios moralinės teisės. Negalima demonstruoti nepagrįsto naivumo. Spinduliuotės poveikis yra sisteminis ir formuoja viso organizmo integralines reakcijas, sukelia ilgai besitęsiantį sisteminių stresą, pasireiškiantį širdies ritmo ir arterinio kraujo spaudimo pokyčiais. *Autorius yra LSMU profesorius, kardiologas* ■

Onkologų duomenys

Doc. Rasa Jančiauskienė

Apie 80 proc. sveikatos problemų priklauso nuo gyvenimo būdo: amitybos, fizinio aktyvumo, emocinės būklės, miego, žalingų įpročių, išorinės aplinkos. Aplinkos ir gyvenimo būdo veiksniai, kurie turi įtakos mūsų sveikatai, yra daug. Bet apie kai kuriuos jų vis dar nedrįstame kalbėti arba kalbame per mažai. Vienas tokių – didelę įtaką sveikatai ir onkologinių ligų atsiradimui turinti ir vis didėjanti elektromagnetinė tarša. Dar 2011 m. Tarptautinė vėžio tyrimų agentūra pripažino, kad radiodažnio elektromagnetinė spinduliuotė (30 kHz–300 GHz diapazono) yra 2B grupės kancerogenas. Šis sprendimas buvo priimtas, remiantis švedų mokslininkų tyrimais, kuriuose nustatyta, kad elektromagnetinė spinduliuotė padidino galvos smegenų navikų ir klausos nervo navikų

(neurinomų) riziką. 2018 m. žurnale „*Lancet Planet Health*“ paskelbtame straipsnyje „*Planetary electromagnetic pollution: it is time to assess its impact*“ pateikta iliustracija, kurioje pavaizduota, kaip pastarąjį šimtmetį keitėsi elektromagnetinės spinduliuotės, kurią kiekvieną dieną patiria žmogus, intensyvumas. Tas diapazonas (apie 1 GHz), kuriuo veikia dauguma šiuolaikinių telekomunikacijų prietaisų (mobilieji, belaidžiai telefonai, belaidis internetas ir pan.) ir juos palaikanti infrastruktūra, spinduliuotės intensyvumas (angl. *density*, matuojamas W/m²), palyginti su natūraliu gamtiniu, yra didesnis kvintilijoną, t. y. 10¹⁸, kartų. O mus pasiekus naujausioms technologijoms (5G ryšiui ir vadinamajam daiktų internetui), tas intensyvumas dar labiau padidės. Būtų naivu manyti, kad tai nepaveiks sveikatos. Tyrimai rodo, kad ilgai besitęsianti radiodažnio elektromagnetinė spinduliuotė turi rimtą biologinį poveikį ir veikia sveikatą. Tokia spinduliuotė veikia centrinę nervų sistemą, pažeidžia smegenų metabolizmą. Ji siejama su sulėtėjusiu neurologiniu vystymusi ir kai kuriomis neurodegeneracinėmis ligomis.

Labai gaila, kad Lietuvoje apie planuojamą 5G ryšio diegimą nediskutuojama, nors Jungtinių Tautų žmogaus teisių deklaracijoje numatyta, kad, prieš taikant bet kokias intervencijas, kurios gali turėti įtakos sveikatai, privalu žmones informuoti ir gauti jų pritarimą. *Autorė yra gydytoja onkologė-chemoterapeutė* ■

ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Daugiau savarankiškumo – mokymams. Vyriausybė pritarė Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos siūlomiems Mokymo lėšų apskaičiavimo, paskirstymo ir panaudojimo tvarkos aprašo pakeitimams, pagal kuriuos mokykloms suteikiama daugiau savarankiškumo tvarkant finansus. Tai sudarys sąlygas efektyviau ir veiksmingiau panaudoti mokymo lėšas būtinoms ugdymo reikmėms tenkinti, atsisakant naudojimo apribojimų. Patikslintame Mokymo lėšų apskaičiavimo, paskirstymo ir panaudojimo tvarkos apraše (toliau – Aprašas) atsakoma detaliau lėšų naudojimo atskiroms ugdymo reikmėms reglamentavimo, kuris riboja galimybes mokykloms priimti geriausius sprendimus dėl ugdymo reikmių tenkinimo, atsižvelgti į konkrečią kiekvienos mokyklos situaciją.

Šiuo metu, naudodamos mokymo lėšas, mokyklos turi laikytis Apraše nustatytų ribojimų, nurodančių, kokią minimalią lėšų dalį tam tikrai ugdymo reikmei tenkinti būtina panaudoti. Toks detalus reglamentavimas apriboja mokyklų galimybes nukreipti lėšas toms ugdymo reikmėms, kurios geriausiai atitinka mokyklos poreikius. Jis taip pat sukuria mokykloms administracinę naštą, susijusią su papildoma lėšų naudojimo kontrole. Kaip rodo praktika, toks reglamentavimas dažnai trukdė priimti racionalius sprendimus, būtinus konkrečioje situacijoje, mažina mokyklų savarankiškumą, riboja galimybes efektyviai ir veiksmingai panaudoti mokymo lėšas. Problema dėl minėtų apribojimų taikymo ypač išryškėjo karantino laikotarpiu, kai tam tikroms ugdymo reikmėms dėl objektyvių priežasčių nepanaudotų lėšų ne-

galima panaudoti kitoms ugdymo reikmėms, kurioms lėšų poreikis išaugo.

Savivaldybės taip pat galės lanksčiau naudoti lėšas, skirtas skaitmeninio ugdymo plėtrai pagal Ateities ekonomikos DNR planą. Patikslintame Apraše nustatyta, kad apribojimai, taikomi lėšoms, kurias galima panaudoti IKT įrangai įsigyti (ne daugiau kaip 30 proc. lėšų nuo visos skaitmeniniam ugdymui skirtos dotacijos), taikomi ne atitinkamais metais skirtoms lėšoms, bet lėšoms, skirtoms per visą šio plano įgyvendinimo laikotarpį, t. y. 2020–2021 m.

Gamtininko Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos paminėjimas. Seimui paskelbus 2021 metus Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metais, Vyriausybė patvirtino Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos parengtą Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metų minėjimo planą. Plane siekiama paminėti mokslininko, botaniko, pedagogo, lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyvio, žemaičių raštijos veikėjo ir mokslo terminų kūrėjo, bibliofilo, kunigo pranciškono Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos (1771–1849) 250-ąsias gimimo metines ir pristatyti visuomenei jo palikimą bei atskleisti nuopelnus Lietuvos mokslo raidai, švietimui ir dvasinės kultūros puoselėjimui. Plane numatytos Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos veiklai skirtos mokslinės konferencijos ir minėjimai, edukaciniai, kultūriniai ir pažintiniai renginiai, laidos ir publikacijos.

Mokslinę konferenciją „Jurgis Ambraziejus Pabrėža – vienuolis, botanikas, gydytojas, žemaičių bendrinės kalbos kūrėjas“ organizuos Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. M. Marijos parapija ir Kretingos rajono savivaldybė. Lietuvos mokslų akademija or-

ganizuos mokslo ir kultūros popietę Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos 250-osioms metinėms paminėti.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija organizuos respublikinę biologijos (9–12 kl.) olimpiadą, skirtą Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai. Kretingos rajono savivaldybė organizuos turistinio maršruto Kretingos mieste „Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos keliais“ parengimą. Bus vykdomi Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos atminimo įamžinimo darbai Kretingoje: įrengta informacinė lenta Apreiškimo vienuolyne ir vardinė klasė Pranciškonų gim-

nazijoje. Senosiose kapinėse bus restauruota antkapinė koplyčia.

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metams skirtos laidos bus transliuojamos LRT, „Marijos radijuje“, bus sukurtas pasakojimų ciklas interneto dienraštyje „Bernardinai. It“. Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos kurija parengs ir išleis leidinį „J. A. Pabrėžos asmeninė biblioteka: katalogas“ ir Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų rinkinį. *Parengta pagal ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus* ■

KIEKVIENAS AMŽIUS TURI SAVO TAMŠĄ IR SAVO ŽIBURIUS

Pasakojimas apie pagrindinę kunigų seminariją

Paminklinės lentos šventinimo ceremonija

Vytautas Budnikas

Tapo įprasta, kad Lietuvoje ordinais ir medaliais apdovanojami net ir tariai Lietuvos patriotai, kurių vardų sovietmečiu niekas nėra girdėjęs, arba net ir tie, kurie persekiojo Lietuvos partizanus, dalyvavo sovietinių represinių struktūrų veikloje (buvęs Utenos KGB skyriaus viršininkas Marijonas Misiukonis, Kazimiera Prunskienė ir kt.).

Šiandien įvairiais būdais mėginama ištrinti iš žmonių atminties faktą, kad pokariu, nuslopinus partizaninį judėjimą, vienintelė Lietuvos laisvei ir nepriklausomybei ištiki ma liko Lietuvos katalikų bažnyčia. Jai teko patirti iki tol negirdėto masto persekiojimus. Pokariu, neskaitant koplyčių, buvo uždarytos 64 bažnyčios. Maldos namai buvo verčiami kalėjimais ir prekių sandėliais. Įstatymais ir instrukcijomis kunigams buvo draudžiama lankyti parapijiečius, katechizuoti jų vaikus. Šiems reikalavimams nepaklusę kunigai būdavo atleidžiami iš pareigų arba įkalinami. Buvo uždarytos ir Vilniaus, Vilkaviškio bei Telšių kunigų seminarijos. Visoje Sovietų Sąjungoje veikė tik Kauno ir Rygos kunigų seminarijos. Nors kasmet mirdavo dešimtys kunigų, valdžia į seminariją leisdavo priimti tik po 4 ar 5 kandidatus.

Pasak vyskupo Jono Borutos, „sunkios kunigų egzistavimo sąlygos, nedidelis lei-

džiamų priimti auklėtinių skaičius, ižūlus jų verbavimas KGB informatoriais, šantažas, – visa tai buvo tie laiko ženklai, kurie vertė ieškoti, kaip gali būti apginta Bažnyčios ir tikinčiųjų teisė parengti kunigystės tarnystei, Bažnyčiai ir tikėjimui ištikimus kunigus“. Anot vyskupo, buvo rasti du būdai, kaip įveikti tokią padėtį: „Pirmas – varžymų ir šantažo išvėšinimas; šiuo tikslu buvo sumanyta ir leidžiama „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“. Antras būdas – slaptas kunigų rengimas – pagrindinės kunigų seminarijos sukūrimas.“

Pagrindinė kunigų seminarija neturėjo konkrečios savo vietos ir rektorius. Jo funkcijas atliko vienuolijos provincijolas, vyskupui rekomenduodavęs parengtą klieriką šventimams. Klierikai joje studijavo savarankiškai. Seminaristai savaitgalius praleisdavo pas kunigus, kurie buvo atsakingi už jų dvasinį formavimą, arba įsidarbindavo parapijų bažnyčiose. Viena tokių vietų buvo Kabelių parapija (Varėnos r.). Anot šio krašto tyrinėtojos Danutės Valentukevičienės, klierikai studijavo pagal Kauno kunigų seminarijos programą ir pagal šios seminarijos vadovėlius, vadinamuosius skriptus. Seminarijos dėstytojai tik konsultuodavo, paaiškindavo nesuprantamus dalykus ir egzaminuodavo. Teologijos kursą greičiausiai buvo galima baigti per 3 metus, bet kartais mokslas trukdavo ir 10 metų.

Šių metų lapkričio 1-ąją Kabelių bažnyčios šventoriuje buvo surengta granitinės paminklinės lentos, skirtos pagrindžio kunigų seminarijai įamžinti, šventinimo ceremonija. Ją Kabelių parapijai padovanojo Lietuvos žmogaus teisių asociacija, kurios ilgamečiu garbės pirmininku buvo Kabelių bažnyčios kunigo ir pagrindinės kunigų seminarijos dėstytojo Karolio Garucko bendražygis, Lietuvos Helsinkio grupės steigėjas disidentas Viktoras Petkus.

Paminklinės lentos šventinimo ceremonijoje kalbėjau, kad istoriją savo gyvenimu kuria žmonės. Tačiau istoriją taip pat rašo žmonės. Galima siekti gražaus pasakojimo apie kraštą, aprašyti jo istoriją, bet dažnai būna, kad nėra apie ką rašyti. Kabelių istorija – kitokia. Nūnai ruduo, ramybės metas. Ir parapijoje, klebono Raimundo žodžiais tariant, gyvena tik apie 200 žmonių. Tačiau šioje vietoje kadaise virė gyvenimas. Ir ne bet koks, o gyvenimas, apie kurį turėtų žinoti visa Lietuva. Deja, apie tai šiuo metu rašoma vis mažiau. Pokariu, kai sovietų valdžia pradėjo persekioti Katalikų bažnyčią, šioje apleistoje Kabelių klebonijoje slapčia buvo rengiami ir šventinami kunigai. Kabelių bažnyčia ir klebonija buvo pagrindinės kunigų seminarijos dalis.

Prieš septynis dešimtmečius Kabelių bažnyčioje dirbo Karolis Garuckas, kuris kartu su žinomu disidentu Viktoru Petkumi ir kitais bendraminčiais 1976 m. įsteigė Lietuvos Helsinkio grupę. Prieškariu jis studijavo filosofiją Vokietijoje, jėzuitų vienuolyne prie Miuncheno, išėjo teologijos studijas

Olandijos jėzuitų mokykloje. O pradėjus veikti pagrindžio kunigų seminarijai, tapo jos dėstytoju.

Kabeliuose gyveno ir būsimasis Vilniaus vyskupas Julijonas Steponavičius. Kai jo artimas bičiulis kunigas Karolis Garuckas dėstė pagrindžio kunigų seminarijoje, vyskupas tremtinys J. Steponavičius teikdavo kunigystės šventinimus šios seminarijos klierikams. Karolio Garucko mokinys kunigas Jonas Lauriūnas SJ 1964–1983 m. kunigystei ruošė pagrindžio kunigų seminarijos klierikus. Šis kunigas iš prancūzų, vokiečių, anglų ir lenkų kalbų į lietuvių kalbą išvertė daugybę religinių, teologinių veikalų ir buvo žinomas kaip geriausias pamokslininkas. Talkinant inteligentams ir parapijiečiams, jis rinko žinias „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikai“, rašė, vertė ir platino religinę literatūrą, vedė rekolekcijas.

Pas kunigą J. Lauriūną lankydavosi fizikas Jonas Boruta, vėliau tapęs vyskupu. Čia lankėsi kunigas Vytautas Merkys, kunigas jėzuitas, filologijos daktaras Kazimieras Ambrasas, Kauno arkivyskupas Lionginas Virbalas. Kabeliuose zakristijonavo kunigas Aušvydas Belickas. Taigi prieš kelis dešimtmečius Kabeliai buvo inteligentų, vienuolių ir jaunimo susibūrimo centras, gyvavęs apie 19 metų. Apie tokį pagrindinį klierikų rengimo kunigystei centrą ilgai niekas nežinojo. Tada tam buvo rimta priežastis. Tačiau ir dabar apie tai kalbama puse lūpų, rašoma nedrąsiai, lyg baiminantis prabėgusių metų, tarsi gėdijantis savo ypatingai istoriškai ryškios ir reikšmingos praeities. *Parengta pagal www.pozicija.org, 2020-11-09*

Kabelių klebonija. Astos Žukaitės ir archyvo nuotr.

TARPTAUTINĖS AKTUALIJOS

VDU steigia paramos fondą ir priims dar 50 studentų iš Baltarusijos

Lietuvos laisvės judėjimą išitraukiant vis didesniai studentų būriui, šios šalies universitetų vadovai ne tik jų nepalaiko, bet net šalina juos iš studijų. Tęsdamas ilgąmetę iniciatyvą, skirtą Rytų partnerystės šalims, ir paremdamas Baltarusijos studentus, Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) priims dar 50 šios šalies studentų, kurie jaučiasi nesaugūs savo gimtinėje, yra persekiojami dėl pilietinių ir politinių priežasčių ar net buvo pašalinti iš universitetų. VDU skirs stipendijas padengti šių studentų mokesčiui už studijas ir steigs

paramos fondą. Šiuo metu universitete jau studijuoja apie 50 studentų iš Baltarusijos. Placius aprėpties VDU sudarys sąlygas baltarusių studentams tęsti studijas įvairiose programose: nuo humanitarinių ir socialinių (teisės, politikos, ekonomikos, ugdymo), gamtos ir informatikos iki žemės ūkio mokslų.

Studijos Baltarusijos studentams siūlomos anglų kalba, su galimybe vartoti rusų kalbą kaip pagalbinę. Studentams bus sudaroma ir galimybė studijuoti nuotoliniu būdu. Pagal poreikį į Lietuvą atvykusiems

studentams universitetas suteiks galimybę apsigyventi bendrabučiuose.

Siekdamas baltarusių jaunimui suteikti galimybę įgyti šiuolaikišką viešojo administravimo žinių, VDU rugpjūčio pabaigoje jau priėmė apie 20 studentų iš Baltarusijos į specialią magistrantūros programą „Valstybės institucijų administravimas“. Visi studentai studijuoja nemokamai, gauna stipendijas. VDU taip pat steigia paramos Baltarusijos studentams fondą, prie kurio kviečiami prisijungti verslo, visuomenės

atstovai, individualūs asmenys. Parama bus skiriama atvykusių ir VDU studijuojančių Baltarusijos studentų stipendijoms, kurios padengia pragyvenimo išlaidas.

Šiuo metu baltarusiai jau studijuoja VDU Politikos mokslų ir diplomatijos, Informatikos, Gamtos mokslų bei Ekonomikos ir vadybos fakultetuose, Švietimo akademijoje. (Daugiau informacijos apie galimybę užsienio šalių studentams tęsti studijas VDU rasite: <https://www.vdu.lt/en/studies/degree-studies/transfer-studies/>)

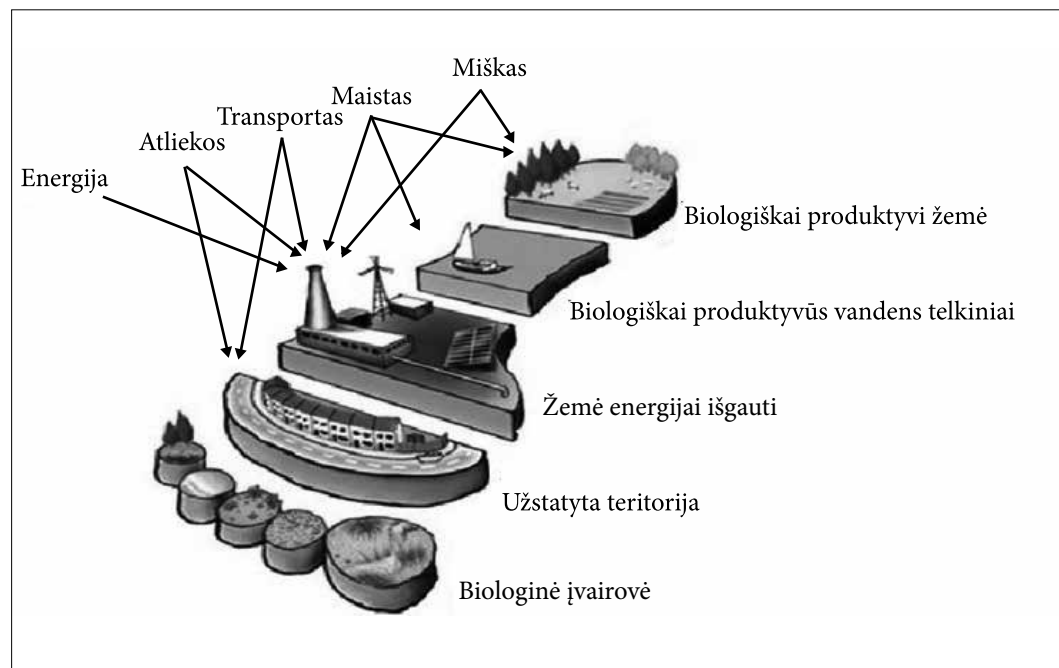
Aplinkosauginio pėdsako metodika

Dr. Kęstutis Biekša,
doc. dr. Violeta Valiulė

Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Vadybos katedros mokslininkai nuo šių metų rugsėjo 1 d. pradėjo vykdyti Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9-ojo prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ priemonės „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“ projektą „Ūkio subjektų darnaus vystymosi įgūdžių formavimas, taikant aplinkosauginio pėdsako metodus“. Tyrimo metu siekiama įvertinti ūkio subjektų veiklos poveikį aplinkai, analizuojant aplinkos būklę pagal oro, vandens ir dirvožemio taršą. Bus vertinamas ir bendras poveikis ekosistemai, atsižvelgiant į atsinaujinančių ir iškastinių išteklių, kurių reikia ūkinės veiklos procesams ir jų metu susidariusių atliekų kiekiui absorbuoti, suvartojimo apimtį. Bus suformuotos ūkio subjektų darnaus vystymosi gairės, skatinant aplinkosauginį sąmoningumą, mokant veiksmingai naudoti išteklius, derinti aplinkos apsaugą, socialinį teisingumą ir ūkio pažangą.

Mūsų ūkinė veikla dažniausiai neigiamai veikia aplinką. Nedarni veikla teršia atmosferą, dirvožemį ir vandenį, taip prisidėdama ir prie globalių klimato pokyčių. Šie žalingi veiksniai – tai žmogaus veiklos pasekmės, kurias mokslininkai vadina ekologiniu arba **aplinkosauginiu pėdsaku**. Šią koncepciją dar 1994 m. sukūrė Britų Kolumbijos Vankuverio universiteto (Kanada) mokslininkai Mathis Wackernagel ir William Rees, norėdami atkreipti dėmesį į ekologines problemas. Ekologinis pėdsakas rodo, kiek biosferos išteklių – derlingos žemės ir vandens telkinių ploto – reikia tam, kad būtų patenkinti vartojimo poreikiai ir absorbuotos atliekos.

Ekologinio pėdsako skaičiavimo metu įvertinami biologiškai produktyvios žemės ir vandenynų plotai, apimantys: 1) žemės, reikalingos ganykloms ir pasėliams, plotą; 2) vandens telkinių plotą, skirtą žuvų ištekliams gausinti, ir 3) miško plotą, skirtą medienos ištekliams ir rekreacijai. Vertinamas ir žemės

Ekologinio pėdsako sudedamosios dalys. Nuoroda: www.footprintnetwork.org

plotas, reikalingas energijai pagaminti, apimantis iškastinių ir atsinaujinančių išteklių užimamas teritorijas, bei pastatais ir keliais užimtas plotas. Teritorijų produktyvumas nėra vienodas, todėl norint jas palyginti, ekologinio pėdsako skaičiavimo metodikoje fiziniai hektarai verčiami į „globalius hektarus“. Sudėjus visus skaičiuojamuosius žemės plotus, gaunamas bendras globalus žemės plotas, reikalingas vieno gyventojo metiniams poreikiams patenkinti.

Tarptautinė ekologinio pėdsako organizacija (angl. *Global Footprint Network*) rekomenduoja ekologinį pėdsaką skaičiuoti, vertinant šiuos plotus: 1) žemės ir vandens telkinių, 2) teritorijos, reikalingos energijai išgauti, 3) užstatytos teritorijos ir 4) būtiną biologinei įvairovei išsaugoti. Naudojant ekologinio pėdsako rodiklį, analizuojama dabartinė išteklių paklausa ir informacija apie jų atsargas. Ši metodika netinka išteklių kitimo tendencijų prognozei atlikti, tačiau galime sužinoti, kiek, pavyzdžiui, reikia miško ploto, norint absorbuoti išsiskiriančius anglies dvideginio ir kitus atmosferos teršalus. Pavyzdžiui, vienas globalinis hektaras miško ploto per metus absorbuoja tokį anglies dvideginio kiekį, kiek jo yra

išskiriama, sudeginus 1 450 litrų benzino.

Teritorijos gebėjimas atstatyti prarastus išteklius ir atnaujinti natūralią ekosistemos veiklą vadinamas biologine talpa arba teritorijos bioproduktyvumu. Jei ekologinio pėdsako įvertis globaliais hektarais viršija maksimalų bioproduktyvų plotą, matome ekologinį deficitą, kuris gali būti kompensuojamas gamtinių išteklių importu. Jei gamtinių išteklių valstybė neimportuoja, tai gyventojų suvartojamas gamtinių išteklių kiekis viršija jų atsikūrimo galimybes, mažėja turimų gamtos išteklių atsargos. Tokiu atveju valstybės ekologinė sistema tampa nedarni. Pagal *Global Footprint Network* duomenis, 2019 m. Lietuvos bioproduktyvumo indeksas buvo 5,2 gha, o bendras šalies ekologinis pėdsakas – 5,6 gha, todėl turėjome neigiamą -0,4 gha ekologinį balansą. Palyginkime, Belgijos Karalystės ekologinis deficitas buvo 5,5 gha, nes ekologinis pėdsakas buvo 6,3 gha, o bioproduktyvumas – 0,8 gha. Tačiau, pavyzdžiui, Suomija turėjo didelį (7,4 gha) ekologinį rezervą, kadangi jos bioproduktyvumo potencialas yra didelis (14,9 gha), nors ekologinis 7,5 gha pėdsakas yra didesnis nei Lietuvos.

Biologiškai produktyvių sričių plotus

galima padidinti, išmintingai panaudojant turimus ir atgaivinant nualintos žemės plotus. Pavyzdžiui, terasos ir drėkinimo sistemos suteikia galimybę veiksmingiau juos panaudoti. Svarbiausia – užtikrinti, kad dėl urbanizacijos, dirvožemio erozijos ir kitų priežasčių nebūtų prarandami biologiškai produktyvūs plotai.

Hektaro biologinis produktyvumas priklauso nuo ekosistemos savitumo ir panaudojimo būdų. Žemės ūkio technologijos gali padidinti produktyvumą, tačiau gali jį ir sumažinti. Intensyviu energijos ir trąšų naudojimu pagrįstos žemės ūkio technologijos gali padidinti derlių,

tačiau jos didina ir ekologinį pėdsaką, nes dirvoje mažėja surištosios organinės anglies kiekis. Dėl to dirva nualinama, mažėja jos derlingumas.

Biologinį produktyvumą galima padidinti, saugant dirvą nuo erozijos ir kitų žalingų veiksnių, tausojant upių baseinus, pelkes ir ežerus, kurie formuoja gėlo vandens sistemą ir užtikrina, kad išliktų miškų bei žuvų veisimo plotai. Sumažėjęs poveikis klimato kaitai ir mažesnis toksikiškų, ekologinę sistemą žalojančių cheminių medžiagų naudojimas taip pat padeda išsaugoti dirvožemio derlingumą.

Ekologinis pėdsakas, kaip alternatyvus poveikio aplinkai vertinimo metodas, susijęs su produkto gyvavimo ciklo metodika, gali būti naudojamas ūkinės veiklos ir organizacijos vadybos aplinkosauginiam vertinimui. Dažniausiai ekologinis pėdsakas naudojamas valstybės arba regiono ekologiskumui įvertinti, tačiau gali būti taikomas ir vertinant gaminamą produktą ar organizacijos veiklą. Ekologinis pėdsakas gali būti naudojamas ir kaip lyginamoji skaičiavimo priemonė, padedanti įvertinti žmogaus veiklos tvarumą. Tai yra gera priemonė tausaus vartojimo įpročiams ir darnios raidos strategijai formuoti. *Autoriai yra Klaipėdos universiteto mokslininkai*

Energijos kaupimo technologijos

Siekdami, kad energija būtų vartojama taupiau, o aplinka mažiau teršiama, europarlamentarai ragina plėtoti energijos kaupimo ir švarios energetikos technologijas, pavyzdžiui, plačiau naudoti vandenilio energiją ar šilumos akumulatorius. Liepos 10 d. priimtoje rezoliucijoje (556 už, 22 prieš, 110 susilaikė) europarlamentarai ragina Europos Komisiją ir valstybes pašalinti įstatymų kliūtis energijos kaupimo projektams plėtoti, pavyzdžiui, atsisakyti dvigubo apmokestinimo, taip pat persvarstyti transeuropinius energetikos tinklus ir patobulinti kriterijus norintiems diegti energijos kaupimo įrenginius.

Europos Parlamento (EP) nariai pabrėžia iš atsinaujinančių šaltinių pagaminto (vadinamojo žaliojo) vandenilio galimybes. Jie

ragina toliau remti vandenilio technologijų tyrimus ir jų rinkos plėtrą, taip pat mažinti ekologiško vandenilio sąnaudas, kad jis būtų ekonomiškai perspektyvus. Europos Komisija raginama įvertinti, ar įmanoma modifikuoti gamtinių dujų infrastruktūrą vandeniliui transportuoti, nes gamtinių dujų bus naudojama vis mažiau.

Kartu europarlamentarai siūlo sukurti decentralizuotą energijos kaupimo sistemą, naudojant namų baterijas, šilumos akumulatorius, taip pat energijos perdavimo iš transporto priemonių į pažangiųjų namų energijos sistemas. EP nariai remia pastangas sukurti europinius baterijų standartus ir sumažinti priklausomybę nuo jų gamybos už Europos Sąjungos (ES) ribų. Jie taip pat ragina gerokai sumažinti ES priklausomybę

nuo žaliavų importo iš šalių, kuriose vykdoma energijos gamyba žaloja aplinką.

Europos Komisijos vertinimu, norint iki 2050 m. užtikrinti nulinį grynąjį išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, ES turės sugebėti sukaupti šešis kartus daugiau energijos nei dabar. Skatindami naujų technologijų diegimą, europarlamentarai kartu pabrėžia, kad perėjimas prie neutralaus poveikio klimatui ekonomikos turi nekelti pavojaus energijos tiekimo saugumui. Atskiroje rezoliucijoje (548 už, 100 prieš, 40 susilaikė) jie kviečia atnaujinti pagrindinių ES energetikos projektų finansavimo gaires, kad jos atitiktų Europos klimato politiką ir Paryžiaus susitarimo tikslus.

EP pranešėja Claudia Gamon („Atnaujinkime Europą“, Austrija) pažymėjo: „Energijos kaupimas yra būtinas pereinant

prie atsinaujinančiais energijos šaltiniais pagrįstos ekonomikos. Kadangi vėjo ar saulės energijos pagaminta elektra ne visada bus reikalinga tokiu kiekiu, mums reikės kaupti energiją. Šalia gerai veikiančių esamų kaupimo technologijų, pavyzdžiui, hidroakumuliacinių sistemų, ateityje svarbų vaidmenį vaidins daugybė naujų technologijų, pavyzdžiui, naujoviški akumulatoriai, šilumos kaupimas arba žaliasis vandenilis. Norint užtikrinti nuolatinį energijos tiekimą Europos piliečiams, jiems turi būti suteikta prieiga prie rinkos.“

Daugiau informacijos: EP tyrimas: energijos kaupimas ir sektorių sujungimas. Integruotos, nekarbonizuotos energijos sistemos link. *Parengė Robertas Pogorelis, EP ryšių su žiniasklaida administratorius*

Skulptūra „Makabi“ – stadionui Kaune atminti

Dr. Raimundas Kaminskas

Neseniai Kauno žydų bendruomenė pakvietė į skulptūros, žyminčios pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940) laikais įkurto garsaus „Makabi“ stadiono vietą, atidengimo ceremoniją Jonavos gatvėje prie biurų pastato „Kauno dokas“. Pagerbiant išėjusiųjų atminimą ir prisimenant „Makabi“ Lietuvoje kelią, kurį per 100 metų nuėjo klubas, Neries pakrantėje buvo atidengta Gedimino Pašvensko skulptūra, primenanti bėgančio futbolininko batelį.

Lietuvos žydų sporto klubas buvo įkurtas 1920 m. spalio 19 d. Kaune. Iki 1923 m. vadintas gimnastikos ir sporto sąjunga, iki 1940 m. – Lietuvos žydų gimnastikos ir sporto sąjunga. 1926 m. jau veikė 83 „Makabi“ skyriai, vieniję per 4 tūkst. narių. Klubas leido dvisavaitį laikraštį „Makabi“. Daugiausia buvo lengvosios atletikos, futbolo, bokso, stalo teniso, dviračių ir šachmatų sportininkų. Jų atstovai tapo Lietuvos čempionais ir rekordininkais, ne kartą gynė Lietuvos garbę tarptautinėse arenose, su Lietuvos trispalve dalyvavo Olimpiniuose žaidynėse, Pasaulio

Skulptūra „Makabi“ stadionui atminti. Autoriaus archyvo nuotr.

makabiadose. Šiame stadione 1922-aisiais įvyko pirmasis Lietuvos futbolo čempionatas, 1931-aisiais – pirmosios tarptautinės futbolo varžybos, kuriose susirungė Rumunijos ir Lietuvos sportininkai.

Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940) laikotarpiu žydai buvo visateisiai nepriklausomos Lietuvos piliečiai. Jie dalyvavo

kovose už Lietuvos nepriklausomybę, tarnavo Lietuvos kariuomenėje, dirbo valstybinėje tarnyboje, verslo, pramonės, mokslo, medicinos, švietimo, kultūros ir kitose srityse. Ne išimtis buvo ir besikuriantis sportinis gyvenimas. Nemažai sporto klubų Lietuvoje turėjo ir žydai. Lietuvos žydų sporto klubų sąjunga „Makabi“ gyvavo Lietuvoje iki 1940

m., kai po sovietinės okupacijos jos veikla buvo sustabdyta. Per Antrąjį pasaulinį karą daug žydų sportininkų žuvo. Sąjunga buvo atkurta 1989 m. Vilniuje.

2020 metus Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Vilniaus Gaono ir Lietuvos žydų istorijos metais

Mums reikia skaitymo terapijos Konferencijos atgarsiai

Janina Valančiūtė

Neseniai Birštone įvyko penktoji konferencija, skirta skaitymo terapijos tematikai. „COVID-19“ pandemijos sąlygomis laikantis saugumo taisyklių, buvo apribotas dalyvių ir pranešimų skaičius, bet tiesioginė renginio transliacija galėjo stebėti daugiau klausytojų. Konferencijos dalyvius pasveikino Birštono savivaldybės merė Nijolė Dirginčienė. Pasak Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos generalinio direktoriaus prof. dr. Renaldo Gudausko, pandemijos metu mums dar labiau reikia skaitymo terapijos.

„Visuomenė vis geriau supranta, kad ekologijos, egzistencijos ir psichologinės problemos yra susijusios, tačiau nesprenžiamos jos tampa įvairių ligų priežastimi. Ligų, kurias sukelia ne virusas, ne bakterija, o egzistencinių žinių ir dėmesio vidiniam pasauliui stoka. Vis dažniau ieškome alternatyviosios ir papildomosios medicinos metodų nesveiko gyvenimo būdo sukeltoms ligoms gydyti. Viena iš tokių metodų gali būti biblioterapija – pagalba, pasitelkiant prasmingų tekstų skaitymą, į juos įsigilinant, patiriant žodžių jėgą, – teigė rašytoja, gydytoja psichiatrė, Lietuvos biblioterapijos asociacijos prezidentė doc. dr. Jūratė Sučylaitė.

Konferencijos dalyviai išklauė aštuonis pranešimus ir galėjo pasirinkti vieną iš penkių kūrybinių praktinių užsiėmimų. Buvo pristatyta prof. dr. Daivos Janavičienės knyga „Biblioterapija ir praktika“. Jos autorė jau daug metų domisi šia sritimi. Ji yra Lietuvos biblioterapijos asociacijos atsakingoji sekretorė, rengia biblioterapijos seminarus ir mokymus. Knygos skaitytojus ji supažindina su biblioterapijos istorija, pristato jos rūšis, analizuoja jos naudojimo būdus. Nors biblioterapija Lietuvoje nėra naujas reiškinys, tačiau šį metodą apibendrinančių teorinių

leidinių mūsų šalyje dar nebuvo. Tad ši knyga labai naudinga biblioterapiją savo darbe taikantiems psychologams, slaugos specialistams, bibliotekininkams. Pravers ir visiems mėgstantiems skaityti.

Psichoterapeutas Timas Petraitis analizavo biblioterapijos poveikį. Jis sakėsi perskaitantis daugiau kaip po 40 knygų kasmet ir ne kartą įsitikinęs gydomąja knygos galia. Pranešėjas priminė, kad geriausiai prisimename tą informaciją, kurios gavimas susijęs su emocijomis. Sąvoka *therapia* reiškia buvimą šalia, kai terapeutas padeda susiformuoti naujai paties paciento tiesai. Žinoma, skaitymas gali būti suprastas kaip baismė, tačiau ji – humaniška. Knyga suteikia tikroviškumo pojūtį. Ši terapijos rūšis patogi tuo, kad skaitymo procesą gali reguliuoti pats skaitytojas. Tai raminanti veikla. Tam tikra prasme skaitymą galima palyginti su mezgimu.

Psichoterapeutės Donatos Grakauskaitės-Šličienės pranešimas buvo skirtas vaikų psichologinių traumų gydymui, taikant biblioterapiją. Ji nuo 2007 metų veda grupinius ir individualius biblioterapijos užsiėmimus vaikams ir suaugusiesiems, o šiemet išleido ir knygą „39 dovanos“. Pranešėja kalbėjo apie kūrybines užduotis, pasakų gydomąją galią, pabrėždama, kad efektyvūs pagalbos būdai yra žaidimas, piešimas ir pokalbis. Pasak pranešėjos, biblioterapija – individualus įrankis. Net kai atrodo, kad niekas negali padėti, biblioterapija visada padės.

Lietuvos biblioterapijos asociacijos valdybos narys filosofijos mokytojas Vidas Dusevičius perskaitė pranešimą „Tiesa lange“, kviesdamas ieškoti savo išgyvenimų atspindžių ar naujų minčių lango įvaizdyje. Kartu su bendruomene „Aš esu“ jis organizavo socialinio meno projektus „Apie 12“ ir „Mano istorija“, veda kūrybinio rašymo užsiėmimus bibliotekose ir mokyklose.

Viena iš Nacionalinės Martyno Mažvydo

bibliotekos Skaitytojų klubo vadovių Rasa Derenčienė pasidalino dvejų metų veiklos patirtimi. Šis klubas karantino metu veikė virtualiuoju būdu. Jonavos rajono savivaldybės viešosios bibliotekos kultūrinių veiklų vadybininkė Kristina Jaskūnienė apžvelgė šioje bibliotekoje vykdytą projektą „Kūrybinis-terapinis rašymas karantino metu, kaip būdas padrašinti kurti ir įprasminėti laiką, užvėrus bibliotekos duris“. Visa veikla buvo perkelta į virtualią erdvę. Nuotoliniu būdu buvo atliekamos kūrybinio rašymo užduotys, įvyko susitikimai su psichologe psichoterapeute. Tai leido projekte dalyvauti didesnei auditorijai, nei tai būtų galėję vykti uždaroje bibliotekos erdvyje. Šiame projekte dalyvavo ir užsienyje gyvenantys lietuviai.

Pranešimą „Multisensorinės erdvės sukurimas Šiaulių RSVB Kužių padalinyje“ konferencijos dalyviai išklauė virtualiai. Kužių bibliotekoje sukurta multisensorinės pasyvios ir interaktyvios aplinkos erdvė. Lankytojams siūloma patiems rinktis įvairius nemokamus terapijos būdus savarankiškai arba pagal bibliotekininkų sudarytą pasiūlymų anketą. Patrauklios pasitikėjimo ir atsipalaidavimo pojūtį suteikiančios naujovės: burbuliuojančio vandens kolona, masažinė relaksacinė kėdė, spalvas keičiantis medūzų akvariumas, šiai terapijai pritaikytas televizorius, transliuojantis relaksacinius DVD filmukus ir kiti komponentai.

Konferencijoje pristatyta Birštono viešosios bibliotekos kartu su partneriais (Lietuvos biblioterapijos asociacija, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, informacinių technologijų įmone „Caesar7“, Lietuvos medicinos biblioteka ir kt.) sukurta biblioterapijos programėlė „Meditacinė biblioterapija“, kurioje, naudojant informacines technologijas, terapiniam poveikiui pasitelkiamas ne tik žodis, bet ir meditacinė muzika. Buvo pateiktas knygų sąrašas su

aprašymais. Veikė e-bibliotekos nuoroda ir knygas buvo galima iš karto užsisakyti internetu. Rekomenduojamų biblioterapinių knygų sąrašą „Knygos, padedančios priimti save“ yra parengusi projekte „Kūrybiška, išmani ir mobili biblioterapija“ dalyvavusi Lietuvos medicinos biblioteka.

Po pietų renginio dalyviai išsiskirstė į kūrybines dirbtuves: D. Grakauskaitės-Šličienės „Petražolės. Pamąstymai apie charakterio bruožus“; V. Dusevičiaus „Langai“; B. Gelumauskienės „Susitikimas su saviimi ir kitu per biblioterapiją“; J. Sučylaitės „Žolės ir akmens kalbėjimas. Gydanti keilionė: vidinio balso atradimas, kūrybiškai skaitant ir rašant“; B. Šimkūnienės „Viltis tavo kelyje“. Taigi temų pasirinkimas buvo didelis. Autorė yra Lietuvos medicinos bibliotekos darbuotoja, „Mokslo Lietuvos“ redakcinės kolegijos narė

Prof. Daiva Janavičienė pristato savo naują knygą. J. Valančiūtės nuotr.

Doc. dr. Vytauto Pociaus (1930–2017) mokslo istorijos darbai

Dr. Laima Petrauskienė

Pabaiga. Pradžia – Nr. 19 (662)

2007 m., švenčiant Lietuvos mokslo draugijos įkūrimo šimtmetį, V. Pocius vėl apžvelgė draugijos narių inžinierių veiklą. Nuo draugijos įkūrimo iki 1934 m. tokių veiklių inžinierių buvo 31 (2007, VGTU). Iš visų aprašytų inžinierių V. Pocius dėmesį labiausiai patraukė Antano Macijausko asmenybė, nepelnytai primiršta ir per mažai įvertinta. 1999 m. jis kartu su Mokslo akademijos Mokslininkų rūmais ir Biržų krašto muziejumi suorganizavo konferenciją Biržuose, skirtą A. Macijausko 125 metų gimimo sukakčiai paminėti. Užmaršties ledai buvo pralaužti – biržiečiai vienai savo miesto gatvei suteikė Antano Macijausko vardą. Kiek vėliau A. Macijausko giminių iniciatyva Pabiržėje, kurioje jis palaidotas, buvo pastatytas paminklas, o jo gimtajame Pasvaliečių kaime – koplytstulpis. V. Pocius, ėmėsis šio be galo įdomaus ir universalus žmogaus gyvenimo ir veiklos tyrimų, publikavo straipsnius apie jį tiek VGTU konferencijų pranešimų rinkiniuose (1999, 2002, 2004 m.), tiek „Moksle ir gyvenime“ (2003). 2004 m. jis išleido pirmąją, 189 puslapių knygą. Planavo išleisti ir antrąją knygą, nes ne viskas apie tokią plačiašakę asmenybę sutilpo pirmojoje. Deja, nespėjo.

Antanas Macijauskas buvo inžinierius mechanikas, statybininkas ir verslininkas, vadovavo P. Vileišio 1900 m. įsteigtoms „Mechanikos dirbtuvėms“ Vilniuje. 1902–1904 m. dirbo fabrikų inspektoriumi Rygoje. 1913 m. įsteigė žemės ūkio mašinų dirbtuves Šeduvoje. Jis buvo ir knygų leidėjas, parašė ir išvertė per 30 įvairios tematikos knygų, tarp jų ir pirmąjį lietuvišką technikos žodyną. Leido Rygoje lietuvišką laikraštį „Rygos garas“ ir ten įsteigė lietuvišką knygyną.

A. Macijauskas kartu su kitais inžinieriais įkūrė Rygoje lietuvių muzikos ir teatro draugiją. Nuo 1912 m. buvo Lietuvos mokslo draugijos narys, Didžiojo Vilniaus Seimo (1905) delegatas. Mokėjo šešias kalbas. Vis tik svarbiausias jo nuopelnas – pirmojo lietuviško žemėlapių išleidimas. Tai buvo didžiulės apimties tiek lingvistinis (vietovių lietuviškų pavadinimų atkūrimas, nes rusiškose leidiniuose jie visi buvo iškraipyti), tiek kruopštus techninis darbas – braižymas. Abu šiuos darbus A. Macijauskas darė pats. „Žemėlapis lietuviškai – latviško krašto“ buvo išleistas Peterburge 1900 m. V. Pocius nuomone, šio žemėlapių reikšmė buvo labai svarbi ne vien mokslinė, kultūrinė ir švietėjiška, bet ir politinė prasme. Pastarąja – svarbiausia.

Neaišku, kiek dar laiko knygnešiai būtų vargę ir slaptai nešioję knygas, rizikavę savo laisve ir sveikata, jei ne keletas protingų išsilavinusių žmonių, tokių kaip A. Macijauskas ir Jonas Vileišis, smarkiojo P. Vileišio brolis. Taigi kartais taip nutinka, kad vienas ar keli veiklūs žmonės padaro daug daugiau, nei visos liaudies masės, kartu paėmus. Taip nutiko ir su A. Macijausko veikla, platinant žemėlapius. Šio žemėlapių autorius labai gerai žinojo, kad nemalonumų nebus, kol žemėlapis platinamas už Lietuvos ribų, bet jam patekus į Lietuvą kils skandalas ir žemėlapių autoriui gali būti iškelta byla, nes dar galiojo lietuviškos spaudos draudimas. Tačiau advokatas Jonas Vileišis jam buvo sakęs, kad net pagal tuo metu galiojusius Rusijos įstatymus

spaudos draudimas yra neteisėtas. Jokio įsakymo dėl to draudimo nebuvo parašyta. Buvo tik caro žodinis potvarkis.

1863–1864 m. sukilimo metu, t. y. ekstremalios situacijos sąlygomis, užteko ir žodinio nurodymo. Tačiau XX a. pradžioje jokios ekstremalios situacijos nebebuvo. Tad A. Macijauskas, išplatinęs dalį savo žemėlapių, praėjus 6 mėnesiams po jo išleidimo, ryžosi revoliuciniam veiksmui – ėmėsi jį platinėti Lietuvoje. Gana greitai Rusijos spaudos viršininko kunigaikščio M. Šachovskojaus įsakymu likę neparduoti žemėlapių egzemplioriai buvo konfiskuoti. A. Macijauskas, jau „pasikaustęs“ teisiškai, padavė kunigaikštį į teismą, reikalaujamas 1200 rublių žalai atlyginti. Žymūs Rusijos advokatai, kilę iš Šiaulių – M. Ganfmanas ir A. Kaminka, ryžosi padėti A. Macijauskui. Byla buvo „tempinama“ ir pradėta tik 1902 m. Vis tik 1904 m. A. Macijauskas šią bylą laimėjo. Tad ši byla dažnai vadinama „byla dėl lietuviškos spaudos“, o A. Macijauskas įėjo į Lietuvos istoriją kaip žmogus, sudavęs paskutinį smūgį lietuviškos spaudos draudimui.

Kodėl V. Pocius nespėjo parašyti antrosios knygos apie A. Macijauską dalies? Priežastys, matyt, buvo dvi. Pats V. Pocius

Laisvalaikis, žūklaujant Kupiškio mariose. V. Pocius (kairėje) su V. Valentinavičiumi. Iš D. Pociūtės archyvo

taip pat buvo labai visapusiškas istorikas, besidomintis daug kuo, o tas „daug kuo“ reikalavo brangaus laiko. Antra, ir paties A. Macijausko veikla buvo labai plati ir nuvedanti į daugybę įvykių sūkurius, į kuriuos patekus labai norisi daug ką papildomai išsiaiškinti.

Išsamiau tyrinėdamas A. Macijausko gyvenimo laikotarpį Rygoje (1902–1914 m.), kupiną įvykių, plačios kultūrinės veiklos, V. Pocius labai susidomėjo visu lietuviškos diasporos vaizdu Rygoje. Mat iki 1914 m. Rygoje buvo didžiausia lietuviška diaspora užsienyje, Europoje. V. Pocius surinko duomenis apie lietuvių bei lietuviškų organizacijų skaičius įvairiuose Lietuvos ir Rusijos miestuose. Jo sudaryta ir apibendrinta lentelė, paskelbta straipsnyje „Ryga – didžiausias lietuvių kalbos centras prieš 100 metų“ („Mokslas ir gyvenimas“, 2007 m., Nr. 10), kartais pasinaudoju ir aš, kai man kas nors pašaipiai bando įrodinėti, kad iki 1918 m. miestuose lietuvių visiškai nebuvo. Tačiau jų buvo. Paminėsiu keletą V. Pocius paskelbtų

skaičių: vien Rygoje iki Pirmojo pasaulinio karo lietuvių buvo nuo 35 iki 50 tūkst., čia veikė 12 lietuviškų organizacijų. Peterburge šie skaičiai buvo 30 tūkst. lietuvių ir 6 lietuviškos organizacijos, Odesoje – atitinkamai 7 tūkst. ir 2, Kaune – 6 tūkst. ir 12, Vilniuje – 5 tūkst. ir 12.

Grįžkime prie Rygos. Ypač didelės reikšmės lietuviams turėjo faktas, kad Rygoje veikė aukštoji mokykla – Rygos politechnikos institutas (RPI), kuriame studijavo nemažai mūsų tautiečių, nes Lietuvos universitetas tuo metu buvo uždarytas. Daugelis RPI studentų vėliau tapo žymiais Lietuvos valstybės politikos, švietimo ar kultūros veikėjais. Tarp jų: Juozas Tūbelis, Feliksas Vizbaras, Jonas Šimoliūnas, Juozas Urbšys, Tadas Šulcas, Vytautas Landsbergis-Žemkalnis ir kt. Apie veiklių studentų įvairiapusę veiklą ir jų organizaciją „Viltis“ V. Pocius skaitė pranešimus ir paskelbė straipsnius jau minėtuose VGTU leidiniuose (2006 ir 2012 m.) bei rinkinyje „*Historia et Sapientia*“ (2011 m.). Apie RPI auklėtinius pranešimą „*Contribution of Ryga Politechnic institute (RPI) and the association of Lithuanian students Viltis to Lithuanian science and culture*“ jis perskaitė ir Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų organizuo-

toje konferencijoje Rygoje 2008 m. Simboliška, kad ši konferencija vyko tame pačiame pastate, kuriame praityje buvo Rygos politechnikos institutas, kurio gražiais koridoriais kadaise vaikščiojo ir mūsų tautiečiai. Suprantama, kad V. Pocius pranešimas labai sudomino latvių kolegas.

V. Pocius, beardamas rygietiškus dirvonus, nepamiršo ir dabarties, ir tų, kurie yra šalia mūsų. Jis primindavo savo pasižymėjusių kolegų nuopelnus ir parašydavo ap-

žvalginius jų veiklos straipsnius jubiliejų ir kitomis progomis. Atidavė gražią duoklę savo disertacijos vadovui B. Styrai jo šimtmečio proga – parengė pranešimą ir paskelbė straipsnį „Žymiausias atmosferos tyrinėtoju Lietuvoje prof. Boleslovui Styrai – 100 metų“ (2012, VGTU). Apie Pedagoginio universiteto kolegą, žymų pedagogą, fiziką ir mokslo istoriką doc. dr. Joną Algirdą Martišių, jo 80-mečio proga paskelbė straipsnį „Moksle ir gyvenime“ (2007 m., Nr. 7). Tenka priminti, kad mokslo istorijoje J. A. Martišius nuveikė išskirtinai daug – paskelbė net 125 straipsnius.

2007 m. V. Pocius Vilniaus pedagoginiame universitete organizavo konferenciją, skirtą doc. dr. Vaclovo Kavecko 100-mečiui paminėti, paskelbė apie jį straipsnį, įvardijęs jį fizikų patriarchu („Šviesa“, 2007, Nr. 1). Gražiai įamžino savo kurso draugų gyvenimo pasiekimus knygoje, parengtoje kartu su E. Vėbra, „Palikę pėdsakus švietimo, kultūros ir mokslo kelyje“ (2005 m., 188 psl.). Ši knyga dedikuota Vilniaus pedagoginio universiteto

70-mečiui ir Fizikos-matematikos fakulteto 60-mečiui.

V. Pocių domino daugelis dalykų, nes pasaulis – labai įdomus, ypač Lietuvos istorija. Jis aprašė senosios Palangos gimnazijos istoriją, primindamas apie joje vykusią slaptą kovą dėl lietuviybės, apie ilgą jos vardo egzistavimą Pirmojo pasaulinio karo metu, gimnazijai evakuojantis į Rusijos gilumą. Ilgą laiką ji vis dar vadinosi „Palangos gimnazija“ ir tik karo pabaigoje prarado savo žemaitišką pavadinimą. V. Pocius ištyrinėjo savo pavardės kilmę ir paplitimą Lietuvoje, sudarė jos paplitimo ir dažnio žemėlapius, remdamasis Lietuvos pavardžių žodyno duomenimis ir savo paties tyrimais. Skelbė šiuos ir kitus savo tyrimus „Mokslo ir gyvenimo“ puslapiuose. Buvo Vytautų klubo prezidentas, šio klubo renginiuose taip pat yra skaitęs įdomių istorinių pranešimų.

Nors V. Pocius tyrimų laukas mokslo istorijoje buvo platus, visgi jis dažniausiai prikeldavo iš užmaršties arba gerokai praplėsdavo mūsų žinias apie Lietuvos iškiliųjų inžinierių profesinę, visuomeninę, kultūrinę ir politinę veiklą. Todėl mus, konferencijos „*Historia et Sapientia*“ dalyvius, gerokai nustebino jo pranešimas „Sąvokos: liaudis, tauta, nacija. Pastabos apie jų vartoseną“, skaitytas 2015 m. Nustebino, nes buvo visiškai kitoks nei ankstesni, pasakojantis ne apie konkrečius žymiųjų lietuvių darbus, o apibendrinantis labai daug įvykių ir aprėpiantis labai didelį laikotarpį. Pranešime jis kėlė klausimus, kada susiformuoja tauta, iki kada vartotina sąvoka „liaudis“, o kada tautą jau galime vadinti nacija. Kokie tos raidos etapai? Kuo skyrėsi tautos ir nacijos formavimosi etapai Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje? Deja, savo skaitytos medžiagos V. Pocius nespėjo paskelbti. Susidomėjusiems V. Pocius iškelta problema galima būtų jo išlikusio pranešimo skaidres perduoti tolimesniems apmąstymams ir jo teorijos vystymui ar kritikai. Mums šis pranešimas buvo labai įdomus. Deja, kai kas, tikriausiai profesinio pavydo graužiamas, nelabai gražiai įsiterpė į V. Pocius minčių dėstymą. Nežinia, ar būtent dėl to, tačiau V. Pocius iškart po savo pranešimo paliko salę, nelaukdamas konferencijos pabaigos.

Nė vienas iš mūsų nežino, kuris mūsų pranešimas bus paskutinis šiame pasaulyje ir kokius prisiminimus apie savo kolegas nusinešime į kitą pasaulį. Todėl dabar, žvelgiant į praeitį, džiaugiuosi, kad išdrįsau po konferencijos paskambinti V. Pociui ir pasakyti, kad jo pranešimas mus labai sudomino. Linksmi pasišaipėme iš pavyduliavimo. Aptariant mūsų nuostabą, klausantis paskutinio V. Pocius pranešimo, norisi pasakyti seną tiesą: kartais labai gerai suprantame žmones ar jų poelgius tik tuomet, kai jie jau būna iškeliavę Anapilin.

Rengdama pranešimą apie V. Pocius darbus mokslo istorijos srityje (jį skaičiau 2019 m. konferencijoje „*Historia et Sapientia*“) ir apmąsčiusi visą jo veiklą, suvokiau, kodėl jam taip rūpėjo tos sąvokos ir jų vartoseną. Juk V. Pocius aprašyti asmenys dažniausiai buvo kovotojai už lietuvių tautos atgimimą, už lietuvišką žodį, už lietuvišką raštą. Daugelis jų buvo pirmiečiai, kuriant nepriklausomos Lietuvos institucijas. Paskutinis V. Pocius pranešimas – graži jo gulgės giesmė, jo pasakojimas mokslo istorikams, pakylėtas iki filosofinio lygmens.

P. S. Dėkoju Dovilei Pociūtei už informaciją ir nuotrauką

Trečioji mokslininkės poezijos knyga

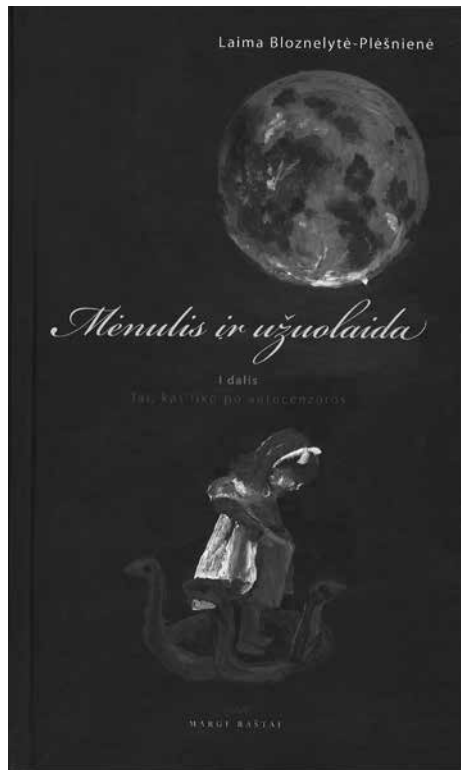
Janina Valančiūtė

Mokslininkė, gydytoja onkologė, chirurgė, dr. Laima Bloznelytė-Plėšnienė išleido trečiąją savo kūrybos knygą „Mėnulis ir užuolaida“ (I dalis), kurią neseniai pristatė Lietuvos medicinos bibliotekoje.

Dr. L. Bloznelytė-Plėšnienė yra apgynusi disertacijas fotodinaminio gydymo tema (1990, 1997). Yra keletu naujų gydymo ir diagnostikos metodų pradininkė ir Europos patentų autorė. Dar 1989 m. ji pirmoji Lietuvoje ir buvusioje TSRS klinikoje pritaikė fotodinaminę terapiją (FDT) ir sukūrė naujų jos metodikų: gamadinaminį gydymą, intraarterinę FDT, melanomos FDT. 1991 m., naudodama metalo garų lazerius pritaikė selektyvią fototermolizę. Mokslininkė yra Valstybės ir dar kelių premijų laureatė. Projekte „Daugiau saulės, daugiau šviesos“ ji nominuota Lietuvos „Dvasios aristokratė“.

Pirmąją kūrybos knygėlę Laima išleido „savilaidos“ būdu, kai dar mokėsi pradinėje klasėje. Pirmuosius vienuolikmetės eilėraščius, vėliau tapusius dainomis, miniatiūras ir apsakymą išspausdino žurnalas „Moksleivis“. Nuo šešiolikos metų jos kūryba buvo spausdinama „Nemune“ ir „Jaunimo gretose“, vėliau – „Pergalėje“. Nuo septyniolikos ji jau dalyvavo „Poezijos pavasariuose“. Priklausė Kauno jaunųjų rašytojų sekcijai. Jos kūryba buvo išversta į rusų, armėnų ir lenkų kalbas.

Sulaukusi dvidešimt dvejų, Laima nutarė nebeskelbti savo poezijos. Vienintelė išimtis – medikų poezijos almanachas „Skrenda

Trečioji mokslininkės poezijos knyga „Mėnulis ir užuolaida“

paukštė baltaplunksnė“ (1991), kuriame pateikta nemažai jos eilėraščių. Knygos sudarytoji poetui Eduardui Seleionui pavyko ją perkalbėti. 1996 m. Laima kartu su kitais aštuoniolika medikų literatų buvo įtraukta į „Lietuvos rašytojų sąvadą“. Jos kūrybą vertino ir ragino rašyti Justinas Marcinkevičius. Po ilgos pauzės, 2003 metais, L. Bloznelytė-Plėšnienė išleido apsakymų rinkinį „Žiurkė“ (iš Vilniaus legendų), o 2009-aisiais – eilė-

raščių knygą „Esu“. Cituojame čia paskelbto eilėraščio eilutes:

*Esu iš nuodėmės ir kraujo,
Iš vyturio ir iš giesmės.
Iš tų žolių, kurias šienauja,
Iš prarajų, iš pilnaties.
Iš motinos atsidusimo,
Iš dilgėlių laukinio šokio.
Išrėkdam mane užkimo.
Jei galite – mylėkit tokią.
Eilėrašties „Esu II“ (1986)*

Į naująją, autobiografinę, knygą, pasak L. Bloznelytės-Plėšnienės, ji sudėjo tai, kas liko po vadinamosios autocenzūros, ir paskyrė ją „tiems, kurie gyvena anoje sapnų pusėje“. Knygoje atgyja autorės vaikystės prisiminimai, gyvenime sutikti ar sapnuose regėti personažai. „Ir aš esu... stengiuosi būti. Kartu su elfais, laumėmis ir nykštukais toje pačioje drobėje. Stengiuosi taikiai sutarti. Ir neverta skirstyti mus po tikrus, galimus ir išgalvotus paveikslus.“

Autorė pateikia du epilogus – įspėjamąjį ir optimistinį. Antrajame epilogu ji rašo: „Tikiu, kad tautoms, kaip ir jų žmonėms, Dievas skiria angelus sargus, gal netgi archangelus, nes tauta, kaip ir žmogus, yra Dievo idėja ir turi savo prasmę ir paskirtį. Mūsų tauta – kankinių tauta. Sušaudyti, sudeginti, sušaldyti prie Laptevų jūros, numarinti badu stovi gyva siena už mūsų. Pridengia mus. Gyva mirusiųjų siena. Ir miškas mus pridengia, ir kiekvienas augalas, ir visa, kas alsuoja, kas jaučia.“

Ji pasakoja prieš daug metų abiejų su seserimi močiutės mirties naktį sapnuotą reginį – vieną rausvą ir dvi baltas rozes, sklei-

Dr. Laima Bloznelytė-Plėšnienė naujos knygos sutiktuvėse. J. Valančiūtės nuotr.

dusias šviesą, atsispindėjusią rasoje: „Tekanti saulė glostė mano pečius, o sprogstančio sodo kvapai ją chorų sveikino. Stovėjau žiedų apsupta ir klausiausi himno pavasariui. Galingas ir daugiabalsis choras giedėjo. <...> Tas choras buvo skirtas bundančiai mano tėvynei. – Čia būsimosios Lietuvos himnas, – sakė sapne. Atsibudus aš jį vis dar girdėjau. Netgi bandžiau užrašyti. Kur ten, ne man... Tas himnas iki šiol nesukurtas, ir teikia vilties, kad gražiausia dar bus.“

Anot autorės, šios knygos neparašyti tiesiog negalėjusi, nes, surydamą visas jos atostogas, šnypšdamą ir putodamą, ji veržėsi ir reikalavo, kad ją rašytų. Ir štai rezultatas – knyga jau skaitytojų rankose. Paskaity vos vieną pastraipą, negalėsite atsitraukti. Jautrias akimirkas patirsite, keliaudami per mėnulio apšviestą autorės gyvenimą sapnų šalyje ir šioje žemėje. Knygą iliustravo dukra dailininkė Milda Plėšnytė. ■

GIMTOSIOS KALBOS SVETAINĖ

Kaip vadinti tuos, kurie turi tik problemų ir idėjų? Kvietimas susimąstyti apie svetimžodžius ir jų įtaką gimtajai kalbai

Vytautas Navaitis

Galbūt tuos, kurie turi idėjų (gr. idea), vien todėl, kad jie nesugeba lietuviškai pasakyti apie savo sumanymus, reikėtų vadinti idio-tais, o tuos, kurie turi sumanymų, vadinti sumaniais žmonėmis?

Žmonių, gimtąją kalba kalbančių apie paprastus dalykus, lieka vis mažiau ir mažiau, nes jau nebesikalbame, nebebendravame, nebesvarstome, nebesiginčijame, o tik *diskutuojuame* (pranc. *discuter*) ir *kommunikuojame* (lot. *communication*). Tik ar nesikalbant tai daryti išvis įmanoma? Taip iš lietuvių kalbos lieka tik puskalbė, kurioje lieka tik lietuviškos žodžių galūnės.

Pirmasis lietuvių kalba „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis. Skaitytojams palengvinimas“, sudarytas 1906 m. Jurgio Šlapelio, pasirodė 1907 m. Tilžėje. Kiek vėliau – 1924 m. – Kaune išleistas Jono Norkaus „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis“. Dabar patys kasdien sočiai prisi-klausote tokių svetimų žodžių, kad o-jo-joi, nes kažkoks gudrus *globalizatorius* pakeitė pirminę žodžio prasmę ir visus svetimžodžius pavadino „tarptautiniais“ žodžiais. Tokio nesamos tarptautinės kalbos žodyno nerasite visame pasaulyje. Gal turite mintyse „*Dictionary of Foreign Terms in English*“

arba „Словарь иностранных слов“ ir kitus užsienio kalbų žodynus, bet nerasite „tarptautinių žodžių“ žodyno pavadinimo jokia kita kalba. Nesuprantu, kodėl mes patys atsisakome vienintelės, tarp kitko sukurtos Lietuvoje, tarptautine vadinamos *esperanto* kalbos ir, pasitelkę įvairių kalbų kratinių, ji išaukštiname iki nesamos kalbos pavadinimo. Todėl „*galime pasidžiaugti progresu, nes internacionalinės komunikacijos satelitai, sumontuoti su ekskluzyvine tranzistorine mikro aparatūra, integraliai retransliuoja televizines programas į internetą*“. Parašiau lyg ir lietuviškai, bet tokiai „lietuvių“ kalbai reikalingas vertėjas, nes šioje puskalbėje nėra nė vieno lietuviško žodžio, o lietuviškos – tik jų galūnės.

Neseniai net LRT laidoje buvo pabrėžta, kad mūsų vaikams ateityje **lietuvių kalbos reikės vis rečiau**. Žvelgiant į tai, mūsų akiratis susiaurės taip, kad visai prarasime savo kalbą. Suprantama, visos kalbos tobulėja, kinta. Ne išimtis ir lietuvių kalba, tačiau kalbos kitimas neturi virsti jos skurdinimu.

Lietuva gražėja. Atnaujinamos arba įrengiamos naujos nedidelės apželdintos vietos gyvenvietėse. Tai pievelės, želdynai, miestuose – aikštės. Tačiau, kad ir kaip būtų keista, jos iš karto pranyksta ir tampa *skverais* (angl. *square*). Vilniuje šalia savivaldybės, kaip

pasityčiojimas iš kalbininko Jono Jablonskio, įrengtas Jono Jablonskio skveras, nors net minėtas „tarptautinių žodžių“ žodynas tokią vietą įvardija vieša dekoratyvine apželdinta miesto aikšte. Po tokių Vilniaus savivaldybės patyčių ne tik iš kalbininko, bet ir iš kalbos, į visas kitas patyčias numoji ranka, nes jau numatyti S. Žukausko, Tarandės ir kiti skverai. Nuo seniausių laikų prie bažnyčių būdavo turgaus aikštės ir niekada nebuvo „turgaus skvero“, tačiau dabar prie Šv. Stepono bažnyčios taip pat bus įrengtas skveras. Nejaugi ten, tame aukštame „šimašyne“, neliko nė vieno žmogaus, pajėgaus skvero vietoje įžvelgti aikštę?

Keista, kad *openinio bičio* (viešas pavadinimas – *open beach*) užsimanęs Vilniaus miesto meras dar nepakeitė vietos pavadinimo į angliškąjį – *Lukiškių skverą* su įvairiausiomis *fiestomis*. Graudu, kad vis mažiau ir mažiau švenčių, nes liko tik fiestos (isp. *fiesta*). Nebelieta ne tik švenčių, bet ir renginių. Visur vyksta įvairiausios *akcijos* (lot. *actio*). Norint kiemą pašluoti, kviečiama į kiemo valymo akciją, norint parduoti – kviečiama į išpardavimo akcijas. Juk galėtų paskelbti, kad „parduodame pigiau“, ir būtų suprantamiau. Tai nuoga tiesa, bet jei pasirodysite paplūdimyje nuogas ar nuoga, būsite baudžiami, kad nenuėjote į *nudistų* (lot. *nudus*) pliažą. O kur

kaitintis **nuogaliams**, nejaugi šalia *nudistų*?

Šiek tiek nukrypęs į *nudistines* nuogybes norisi pakalbėti ir apie merginas. Jos būna patrauklios, mielos, gundančios, geidulingos ir še tau, kad nori, – *seksualios* (lot. *sexus*). Įdomu ar gali būti neseksuali, tai yra belytė mergina? Kuo tuomet ji būtų, koku belyčiu padaru? **Net lyties keitimo mėgėjai nėra belyčiai**. O ką pasakytumėte apie seksualių kojinių reklamą? Kokios lyties gali būti pačios kojines? Kalbos jausmo praradimas – didis praradimas, prilygsta kurtumui ar aklumui.

Kodėl dalis mūsų žmonių, net įsitaisiusių *solidžiuose* (pranc. *solide*) postuose (pranc. *poste*), – „Mokslo Lietuvoje“ klausia dr. Jonas Jasaitis, tiesiog gėdijasi žodžių **valstybė** arba **Lietuva**? Kodėl jie vartoja nereikalingais svetimžodžiais prikimštus pavadinimus, tokius kaip: *Nacionalinė filharmonija*, *Nacionalinis dramos teatras*, *net Nacionalinis muziejus*. Juk galėtų pasidomėti, kad Pirmosios Respublikos laikinojoje sostinėje buvo Valstybės teatras, Valstybės bankas ir pan. Argi ne gražiau skambėtų „Valstybės istorijos muziejus“, nei tas nuvalkiotas „Nacionalinis...“? Norėtusi tiems žmogeliams, įsitaisiusiems Seime, atlikti įstatymų vertimus į suprantamesnę kalbą.

Autorius pristato savo naują knygą

Brazauskas, Juozas. *Šveicarų ir lietuvių pėdsakais*. Istorinė apybraiža. Panevėžys, 2020, 184 p., iliustr.

Recenzavo dr. Vilma Bukaitė (Lietuvos nacionalinis muziejus) ir dr. Vitalija Stravinskienė (Lietuvos istorijos institutas). Knygos leidybą parėmė: CSD Ingenieure Lietuvos atstovybė. Knygos leidybai panaudota 2019 m. autoriui paskirta knygnešio Martyno Survilos premija.

Vakarinėje Europos dalyje yra nedidelė šalis – Šveicarijos Konfederacija, trečdaliu mažesnė už Lietuvą. Iš visų pusių ją supa didelės galingos valstybės: Austrija, Vokietija, Prancūzija ir Italija. Tokį vaizdą matome, žvelgdami į Europos žemėlapi. Tačiau šios šalies įtaka yra labai svarbi ir niekuo nenusileidžia kaimynėms.

Žavi ne tik kalnai. Kas yra matę tik mūsų kalvas ir kalnelius, tas negali suprasti, kokie ten kalnai. Užlipęs ant vidutinio dydžio Šveicarijos kalno, gali pamatyti ir vasarą, ir pavasarį, ir žiemą. Giedrą dieną kalnai kaip ant delno matyti ir traukia paslaptingu žavesiu. Į kurią kaimyninę šalį bevažiuotum, atrodo, riedį žemyn, tarsi nuo Europos stogo. Visur tvarka, prabanga, švara, padarumas ir laisvė. Įvairiatautė, įvairių tautybių valstybė, puoselėjanti toleranciją. Aukštas pragyvenimo lygis. Tokie šios idiliškos šalies bruožai.

Šveicarijos Konfederacija – seniausia demokratinė respublika Europoje, keturioliktame šimtetyje iš keleto Šventosios Romos imperijos provincijų susidaręs politinis vienetas. Šios provincijos savanoriškai

Steigiamasis studentų ateitininkų korporacijos meno mėgėjų grupės „Šatrija“ susirinkimas 1926 m. lapkričio 13 d. Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvas

susijungė, kad galėtų pasipriešinti teutonų kunigaikščiams šiaurėje, karališkiems prancūzų kariuomenės būriams vakaruose ir pietuose, o Austrijos-Vengrijos galybei rytuose.

Šveicarija pirmoji pasaulyje valstybė, dar 1648 m. pasiskelbusi ir pripažinta neutralia Vestfalijos sutartimi po Trisdešimtmečio karo ir tą neutralitetą išsaugojusi iki šiol. Vienos kongresas 1814–1815 m. jai suteikė amžiną neutralitetą. Šveicarija laikosi oficialios neutralumo politikos ne todėl, kad nedalyvautų Europos ginčuose. Greičiau todėl, kad neutralumą suprato kaip efektyviausią būdą Šveicarijos Konfederacijai išlaikyti, kai aplink ją kaunasi galingosios Europos jėgos.

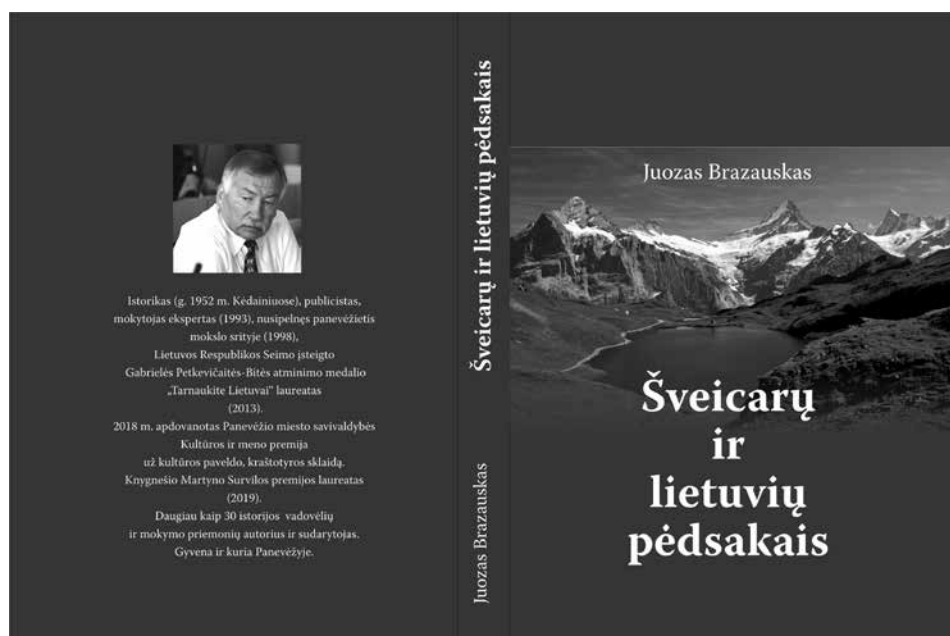
Kas į šią Alpių respubliką taip viliojo lietuvių kultūros ir mokslo veikėjus? Dabar

jau žinome: lietuviai Šveicarijoje nuo seno ieškojo mokslo ir pažangos. Nemažai jų gydėsi Šveicarijos kurortuose ir sanatorijose. Naujausiais laikais čia ieškome laisvės ir žmogiškumo – viso to, ko nebuvo ir net dabar dažnai nerandame savo mylimoje tėvynėje. Anot diplomato, Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro Petro Klimo, Šveicarija duoda visoms tautoms žmogiškumo pavyzdį.

Šveicarijos Konfederacija ir Lietuvos Respublika oficialius tarpvalstybinius santykius užmezgė 1921 m. liepos 19 d. Taigi 2021-aisiais minėsime diplomatinių santykių užmezgimo 100-mečio sukaktį. Tai puiki proga apžvelgti abiejų valstybių ir tautų bendradarbiavimą įvairiais aspektais. Knygoje plačiau paliečiau Lietuvos

diplomatinių tarnybų veiklą, kovojant dėl Nepriklausomybės. Knyga skirta jaunimui ir visiems, besidomintiems laisvės siekusių šalių santykiais nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Tai žvilgsnis į Šveicariją iš Lietuvos – lietuvių akimis.

Matau idilišką Alpių šalies rimtį, snieguotą Alpių kalnų didybę, gyvenimo ramumą, netrikdomą nei dieną, nei naktį. Šalis, atsidūrusi Vakarų Europos kryžkelėje, pasirinko teisingą tolimesnės raidos kryptį. Ausyse vis dar girdžiu karvyčių varpelių skambėjimą ir upelių šniokštimą, jaučiu didelių, ryškių gėlių, svyrančių nuo balkonų, žydinčių sodeliuose ir aikštėse, kvapą... Puoselėju didžiulę viltį, kad Lietuva galėtų būti Šveicarija Europos Rytuose.

Knygos viršelis

Autorius su žmona Lozanoje – prancūziškai kalbančioje Šveicarijos dalyje

Kaip vadinti tuos, kurie turi tik problemų ir idėjų?

Kvietimas susimąstyti apie svetimžodžius ir jų įtaką gimtajai kalbai

■ Atkelta iš 10 p.

Šiais metais įprastą gyvenimą sujaukė atslinkęs virusas. Pirmiausia jis smogė per valdininkų smegenis, nes užkratui pavojingu laikotarpiu, vadinamojo *karantino* (it. quarantina) metu, nebuvo nė vieno valdininkų patarimo, siūlymo, nurodymo, kaip elgtis, kaip apsisaugoti nuo užkrato, o tik *rekomen-dacijos* (lot. recomendare) *diagnozuotis* (gr. diagnosis), bet ne tirtis. Vietoje patikros, ištyrimų, patikrinimų, ar žmogus susirgo, jie siūlo *testuotis* (angl. test), vietoje tyrimams naudojamų tepinėlių, mėginių ar bandinių perka vėl tą patį – *testus*, vietoje saugaus atstumo siūlo *socialinę* (lot. socialis) *distanciją* (lot. distantia), vietoje atsiskyrimo – saviizoliaciją (pranc. isolation). Tuomet skatinamas darbas „iš namų“ (from home), nors iš tikro dirbame namuose, o kiti, kaip ir anksčiau, dirba darbe, darbovietėje, bet ne iš darbo, pietauja ne iš valgyklos ar iš kavinės, o valgykloje, kavinėje. Daug padaryta, kad sumažėtų užkrato plitimo pavojus, kuris įvardintas kaip *rizika* (it. risico).

Ši „rizika“ kelia pavojų kalbai. Visam tam jovalui tvarkyti sukurta Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) su pirmininku A. Antanaičiu, raginančiu: „Modernizuokime (pranc. moderniser) savo kalbą ir ženkime koja kojon su laiku.“ Turint mintyse Rusijos imperijos valdžios lietuviškos spaudos draudimą, toks raginimas būtų suprantamas, jei kalba būtų tobulinama, atsikratant ilgą laiką vartotų svetimų žodžių. Daugiau nei prieš šimtą metų atkūrus Lietuvos valstybę buvo pradėti svarstyti įvairūs trūkstamų

lietuviškai skambančių žodžių pavadinimai. Taip atsirado naujadaras – piniginis vienetas **litas**. Lietuviams neregėtų kamuolio žaidimų dabartiniai pavadinimai sukurti ir prigijo ne iš karto. Krepšinis vadintas basketbolu, pintinės kamuoliu, krepšiasvydžiu, kol tapo krepšiniu, tinklinis – oro kamuoliu, orasvydžiu, rankinis – rankų kamuoliu. Siūlyti ir labai keisti įvairių daiktų ir veiklų pavadinimai, bet svarbiausia, kad ieškota sprendimų, pritinkančių gimtajai kalbai.

Dabar vietoj kalbinės pažangos turime priešingą reiškinį – atžangą. Būlieka pridurti, kad, VLKK nevykdant kalbos priežiūros, kalba sparčiai kinta. Prisiminkime rinkimų atgarsius – „Mes pasirūpinsime *senjorais!*“ Jei tikrai norite rūpintis ponais (isp. senor), poniomis (senora) ar jaunomis poniomis (senorita), tai ir sakykite nesvetimžodžiaudami. Tačiau, VLKK manymu, „pasakymas senjorai – pakilesnis, labiau tinkamas laisvuosiuose stiliuose, plg. slaugos namai ir senjorų *rezidencija*“ (lot. residentia). Taip siūlo kalbėti ne bet kas, o Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Nors ši komisija stengiasi saugoti lietuvių kalbą, tačiau į „tarptautines“ kalbos šiuokšles mažai kreipia dėmesį.

Pakalbėkime apie raidyną. Erdviniuose skaičiavimuose vartojamos ašis žymincios raidės „iks“, „ygrek“ ir „zed“. Raidės x lietuvių raidyne nėra, todėl aptarkime kitas dvi. Kodėl „i“ ilgoji tariama i graikiškoji (graeca) ir kodėl zeta arba zed tarimas neva paveldėtas iš graikų kalbos? Juk mūsų raidyne šių raidžių pavadinimai yra „i ilgoji“ ir „zė“. Dėl raidžių galima teisintis senu vartojimu, bet

šimtoji kokio nors dydžio dalis – *procentas* (lot. per centum) baigia išstumti iš vartosenos nuošimtį.

Vilniuje yra Lietuvos mokinių *neformaliojo* (lot. formalis) švietimo centras (lot. centrum). Gerai, kad tokia popamokinio vaikų ugdymo įstaiga yra, tik ar ji, kaip ir daugybė parduotuvių, pasivadinsiu prekybos „viduriais“ (centrais), turi būti taip vadinama? Be to, žvelgiant į Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro iškabą, gali susidaryti įspūdis, kad kitos mokinių švietimo įstaigos dirba „formaliai“ – dėl akių, bet kaip. O juk gimtosios kalbos ugdymas ir sąvokų vartojimas labai priklauso nuo mokytojų sąmoningumo.

Ar galima ką nors padaryti, kad neprarastume kalbos? Pirmiausia mokykloje turi būti ugdoma graži gimtoji kalba. J. Jablonskis „Varpe“ dar 1894 m. ryžtingai pasiūlė bendrinei kalbai žodį „kibiras“, paimitą bene iš Mažosios Lietuvos šaltinių ar Antano Juškos dainų rinkinio, nors viedras vartotas plačiai visoje šalyje. Koks stiprus tada buvo troškimas atsikratyti kalbos svetimybų. Ir štai šių dienų pavyzdys. Negana to, kad „Lietuvos ryto“ žurnalo „Stilius“ rašliavininkas metus skaičiuoja atgal, bet dar ir tvirtina: „Jei nežinote, kas yra *influen-ceris* (it. influenza), o pagal lietuvių kalbos normines taisykles – įtaigdarys, greičiausiai gyvenate *keliomis dešimtėmis metų atgal* arba esate miręs.“ Ginčytis su juo būtų jam per didelė garbė. Plintant raginimams vartoti svetimžodžius, mažėja kalbos gyvumas, sodrumas, raiškumas ir

tikslumas, bet svarbiausia – kinta tautos sąmoningumas. Manau, kad tauta ne tik nenumirtų, bet atgimtų ir gyvuotų su sava gražia kalba, būtina stabdyti svetimžodžių skvarbą viešose kalbose bei raštuose.

Vincą Kudirką mokyklose žinome kaip „Tautiškos giesmės“ kūrėją, o jis rašė ir tai, kad: „Stipriausiu pamatu tautystės, pirmiausia jos ramsčiu yra prigimtoji kalba. Atimk žmonių kuopai kalbą – dings tautystė su visais jos primestais priedais. Iš kur mūs tautystė gali būti stipri ir nepasiduoti vodingoms [kenksmingoms, žalingoms, pražūtingoms] rūdimis, jeigu mes patys ištraukiame iš po jos pamatą, atimame ramstį – vienu žodžiu, jeigu mes patys neapkenčiame savo prigimtos kalbos?“

Norėčiau jums kai ką patarti dėl lietuvių puskalbės, tačiau tai dabar „nebemadinga“, reikia *rekomenduoti*, bet ne, vis tik siūlau „Tarptautinių žodžių žodyną“ vadinti tikroju pavadinimu „Svetimžodžių aiškinamasis sąrašas“. Gal tuomet bus mažiau mano pavadinimų idiotais, nesugebančių lietuviškai pasakyti apie savo sumanymus.

„Mokslo Lietuvos“ pastaba: Vilniaus Gedimino technikos universitetas neseniai pasivadino „Vilnius Tech“. Niekas nepasako, kodėl šiame „prekės ženkle“ jie atsisakė Vilniaus įkūrėjo karaliaus Gedimino vardo ir kodėl nebeliko net žodžio „universitetas“. Dr. Egidijus Vareikis tokią kalbėseną pavadino „globish“, kai nesilaikoma nei lietuviškų, nei angliškų kalbos taisyklių.

IN MEMORIAM

Prof. habil. dr. Guido Michellini

1951 m. liepos 2 d. – 2020 m. lapkričio 25 d.

Ankstų lapkričio 25 d. rytą netekome žymaus senosios lietuvių raštijos tyrinėtojo, baltisto, italų kalbininko prof. habil. dr. Gvido Mikelinio, atkeliavusio į Lietuvą 1975 m., pamilusio lietuvių kalbą, Vilniuje apgynusio daktaro ir habilitacinę disertaciją. Vilniuje Gvidas atrado ir savojo gyvenimo meilę Birutę Žindžiūtę. Jo namais tapo Italija ir Lietuva. Profesorius itin atidžiai tyrinėjo giesmes, parengė lietuviškų giesmynų leidimus, apžvelgė Mažosios Lietuvos giesmynų istoriją nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos. Jis sakydavo,

kad negali gyventi Lietuvoje, netirdamas jos kalbos, istorijos, ryšių su Italija.

Mokslininkas skaitė paskaitas Vytauto Didžiojo, Klaipėdos ir kituose universitetuose, bendravo su kitais baltistais, senųjų raštų tyrėjais. Pagarbiai prisimindavo savo mokytoją akademiką Vytautą Mažiulį ir kitus kolegas, jam rūpėjo lietuvių kalbos instituto mokslininkų darbai. Domėjosi teatru, buvo muzikalus, grojo vargonais. Jis norėjo kaip įmanoma daugiau ir greičiau padaryti. Vis kartodavo, kad Lietuva – jo šalis, kad jis, baigęs darbus, gyvens Lietuvoje. Jis buvo

Lietuvos mokslo akademijos užsienio narys, Lietuvos katalikų mokslo akademijos tikrasis narys.

Liūdna naujiena sukrėtė ir privertė permąstyti daugelį dalykų, prisiminti visas bendravimo akimirkas. Baltistikos pasaulis bus kitoks be iškeliavusio Kolegos. Jis nebus pamištas, tad gal ta mūsų žinia nors truputį paguos Gvido taip godotiną šeimą. Prisiminimų atgarsiai visiems laikams pasiliks mūsų atmintyje. *Parengė akad. prof. habil. dr. Grasilda Blažienė*

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės indėlis į mokslinės informacijos sklaidos ir populiarinimo sistemą“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. skyrė 8 tūkst. eurų.
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Medineckienė, Andrius Puskas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Dalia Urbanavičienė, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.
Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.